

niis. Venerabilis igitur abbas Rigobertus vices excubiarum ejus in gregem Domini industria exsequens, ejusdem Patris jussu monasterium (17) in honore B. Martini paucis temporibus magno opere aedificavit. Erat enim summæ devotionis in hunc confessorem Domini, ejusque memoriæ plurimum inserviens et dilectioni.

CAP. X. *Qualiter vir Dei tentatus fuit a diabolo in specie mulieris, et per S. Marinum visitatus.*

14. Fertur siquidem a senioribus nostris, eundem virum Dei quodam Sabbato sanguine minutum, a maligno spiritu sub specie puellæ regię personæ tentatum, nec primum ~~duos~~ tantarum percepisse insidiarum. Sed cum jam, fratribus eum ad mandatum Domini (18), quod apud monachos singulis Sabbatis ex more celebratur, operientibus, vellet abire, illaque eum retinere tentaret, loquens quasi de monasterii necessaria utilitate, magis autem anhelans ut si posset captivum duceret servum Domini sua turpi commistione; prædictus Dei pontifex S. Martinus ei apparuit, fratrem et amicum dulci compellans affatu, insidiantis in pellice inimici cavillationes dolosque retexti, quod mox idem tiro Domini a se crucis signo abegit; surgensque fratres se ad mandatum Domini postulantes, Deum laudans super ejus tanta pietate petivit. Tanta nimirum de ejus sanctitate lætitia erat cœlicolis, ut non modo eos intercessores apud Deum mereretur in superis, sed etiam ut salutis ejus obsequio inservire præsentialiter parerent in terris, ne videlicet tantum remunerationis et gloriæ suæ cohæredem amitterent in cœlis. Considerans ergo pius Pater omnino monachis non expedire sexu femineo quovis modo communicari, penitus exclusit sub anathemate (19) ingressum feminarum de aditis ejusdem cœnobii. Quod nostro tempore a quadam religiosa servatum muliere, ut scilicet ulterius nollet ire quam ipsum virum Dei didicerat constituisse; ea quoque mortua corpus servavit exanime. Nam eam in feretro positam ferentes, cum in ipso ejus antiquæ adventionis pervenisset

limite, tanto coæfestim divinitus figitur pondere, ut ultra ferri non posset, coæcta etiam ad ferendum præsentium multitudine. Sicque anus præceptum quod ad reverentiam sancti excoluit dum vixit, defunctum corpus ad votum viventis animæ transgredi non potuit.

CAP. XI. *Quod Erlefrido post Rigobertum cœnobium suum commisit (20).*

15. Post paucorum annorum sudorem Rigobertus impetrata pii præceptoris sui indulgentia, et ipse se in otium spirituale contulit, perfectumque sæ tanti Patris discipulum doctrina ejus et exemplis instructum hac sui mutatione ostendit. Qui egregius Pater Erlefridum suum a puero nutritum abbatem successorem ordinavit, qui alteri non inferior, a paterna institutione non degeneravit.

CAP. XII. *De transitu B. Bertini.*

16. Condigna sancti viri laboribus Christus rependere præmia volens, vocatum ad se transire fecit plenum dierum perfectorumque meritum: Quem præfatus abbas Erlefridus omnisque cœtus monachorum cum honore maximo, ut tantum decebat Patrem, conditum sepelierunt in cœnobio proprio, quod constructum erat in honore sancti præsulis Christi Martini. Transit autem idem Dei athleta nona Septembris, anno incarnati Verbi sexcentesimo (21) nonagesimo octavo, ætatis vero ceutesimo duodecimo, Childeberti vero Francorum regis quintodecimo, anno ex quo eundem locum construere cœpit quinquagesimo nono. Eodem autem tempore venerabilis rex Childebertus cum regnasset annis sexdecim, migravit ad Dominum, regnavitque Dagobertus puer filius ejus post eum annis quinque. Sub cujus tempore prædictus abbas Erlefridus basilicam S. Martini supra S. P. Bertini cumulum ampliori opere reædificare cœpit, constructa venerationis ara ad caput tumuli, ubi plurima per beati viri merita Dominus peregit miracula, e quorum numerositate, Domino favente, paucissima promemus.

LIBER PRIMUS MIRACULORUM.

Ab eodem auctore compositus.

CAP. I. *De piscatore sanato (22).*

Tres viri in piscationis arte periti nocte Dominica in Rhodano flumine juxta beati Mauricii martyris monasterium (servi enim erant illius loci) navim ascendentes, retia ad capiendos extenderunt pisces:

(17) Id est ecclesiam S. Martini quæ nunc parochialis est. Sic S. Petri monasterium, id est basilica, infra num. 14: quæ basilica amplius non exstat.

(18) Ex præcepto regulæ S. Benedicti cap. 55 id officii ministri mense aliis præstabant.

(19) Istius interdicti usus perseverabat adhuc sub finem sæculi tertii decimi, ut patet ex Iperio, cap. 52, parte IV. Confer. lib. II Mirac., cap. 12.

D dein insolita eorum retia in eadem nocte intravit multitudo, ita etiam ut nec illis per proluxa annorum spatia, quibus in prædicto fluminae retia extendere solebant, tales magnitudine apparuerunt pisces, nec tantam ante piscium multitudinem una

(20) Ex antiquo Anonymo.

(21) Annus quintus decimus Childeberti regis convenit cum anno Christi 709, cum jam elapsi essent anni novem supra quinquaginta ab origine monasterii Sithivensis. Quanquam Folquius Bertino annos regiminis duntaxat 54 tribuit in Chron., lib. I, cap. 21, an librarii errore.

(22) Ex antiquo Anonymo.

cœperint nocte. Hinc læti navigantes ad portum, quem soliti erant post piscationem intrare, nequiverunt se de prædicta movere navicula. Duo enim ex ipsis pedum et manuum officio privati toto fuerunt corpore contriti. Tertius autem officio pedum privatus surdus effectus est; super eos enim propter noctis Dominicæ Resurrectionis transgressionem ultio supervenit divina. Hinc ille qui auditum et ambulandi amisit usum, duobus nitendo sustibus, atque aliorum comitantium suffragio fultus, loca sancta orationis causa circumire decrevit, ut amissam corporis sanitatem per gloriosa sanctorum merita recipere mereretur. Post intervallum igitur temporum, nullis ab eo peragratis locis, ad prædicti confessoris Christi Bertini in *Sithiu* monasterio positum venerabile venit sepulcrum. Et cum fratres in prædicio loco commorantes nocte Dominicæ Resurrectionis in eadem ecclesia, in qua corpus beati pausat Bertini, nocturnas cantarent vigilias, prædictus vir immensa ægritudine correptus a suis sociis in ecclesiam deductus est. Et cum longo spatio cum lacrymis orando suam sanitatem per merita sancti Patris Bertini a Domino postulasset, quando lectio Evangelii more solito recitata fuit, vidit circa se lucere multa luminaria, paulatimque a se sentiens infirmitatem recedere, auditu recepto pedumque recuperato officio, subito divina largiente gratia in prædictorum præsentia fratrum sanus effectus est. Et post synaxim omnipotenti Domino et B. Bertino gratias agens, suis gradiendo pedibus lætus et sanus propriam repedavit ad domum.

CAP. II. *De quodam sacrilego* (23).

Quidam homo ex parte nobis incognitus, sed sicut postea probavit eventus, maligno spiritu repletus, cum cujuscumque religionis se esse simulasset, per tres continuos dies quasi orandi gratia ecclesiam prædicti Patris nostri Bertini ingressus, multoties se humo prostravit quasi compuncto corde funderet preces; sed quoties exiit, seras valvarum diligenter consideravit, aliud tamen in præsentia custodum fingens. Nam aliquando se incurvavit, quasi ibi dissolutas religaret corrigias: aliquando vero casum simulans manicarum, in eodem exitu curvatus collegit. Expertus tamen totum quod voluit, notavit horam qua fratres post sextam causa refectorionis ad panem percipiendum peterent refectorium. Sicque aggressus cultro arrepto pressit lignum per juncturas valvarum, quo ambæ in transversum stringebantur, cum aliunde ferreo pessulo armatum non esset, ita ut capite vectis ejusdem sursum elevato aditum præberet intrandi. Tunc miser ille, sed non miserabilis, malitiæ suæ pandebat effectum. Nam ingressus furatus est vasa argentea, quæ sub coronis ac lampadibus coram

A retroque pendebant altare. At dum egressus cœpisset quærere aditum portæ, mirum in modum vidit, sicut postea narravit, quamplurimos sibi terribiles assistere inimicos. Nam tentatus a diabolo, permisus quidem est avidus rapere prædam, sed penitus auferre non est permisus. Unde contigit ut, dum portis patentibus minime pateret sibi regressus, revertens per medium monasterium iter arripere, insulamque peteret quæ intra paludem ejusdem monasterii sita est, ut ibi apud quemdam sibi cognitum reponeret quod furtim a sacris abstulerat. Interea custodes ecclesiæ una cum fratribus refectorium exeuntes, dum præspiciunt sacrorum damnavasorum, mox coadunatorum concursus factus est monachorum, et in tantum sunt mente consternati, ut quid dicerent vel quid ægerent, quo se verterent, non reperissent; sed suis hoc exigentibus peccatis evenisse concorditer clamabant. Misertors autem Dominus meritis S. Bertini confessoris sui, non diu est passus jugiter sibi servientium animos periclitari. Fur enim infelix jam memoratus dum hinc cuneos inimicorum, inde aquarum ac paludis impedimenta cerneret (nam, ut nescientibus loquar, locus ille talis est ut per mille passus et multo amplius nisi navigio non habeat ingressum, excepta una porta ab Occidente, per quam pedites et equites plaustraque ducentes liberum solent habere ingressum); consitos quasi per præcipitia parietum atque tectorum cœpit dare saltus. Quod cum vidisset ibidem degentes, sublata prorsus ambagine totius dubitationis, hunc esse reum, hunc clamitant sacri furem existisse thesauri; et ideo taliter a dæmonio agitari. Cum autem detinuisset eum, quolibet ingenio interrogatus est, quid sibi evenisset vel quare dementasset: et statim exposuit totius rei veritatem. Quid plura? prævaluit contra eum arbitrium ejus, unde missus est in Nervium (24), in loco famoso, castello videlicet Menapiorum. Conduclit autem super eo unanimitas jam dictæ congregationis, miseruntque ad comitem ejusdem loci, et redditum est ei liberum exire. Sed quia in aliis quampluribus tentus erat flagitiis, ut postea compertum est, ideo forte permodicum habuit pœnitentiæ tempus: septimanam enim tantummodo supervixit. O quam breve est præsentis vitæ tempus ad comparationem æternitatis! Hortamur ergo omnes qui hæc audierunt, omittere mala, sectarique bona.

CAP. III. *De quodam fugitivo, nomine Benjamin* (25).

Multis igitur sæcularium hominum turbis ad sæpe dictum monasterium ob amorem Dei confluentibus, et monasticæ religionis desiderio ardentibus, inter cæteros Benjamin nuncupatus, generis secundum sæculum nobilitate pollens, plurimum ex hæreditate propria monasterio conferens, aditum petiit conver-

(23) Ex antiquo Anonymo.

(24) Turnacum *Tournay*, ad Scaldim fluvium in confinio Hannoniæ et Aptesiæ, quam urbem *Menapiorum* vocat Philippus Bonæ Spei abbas in *Vita S. Amandi* episcopi. Et Julius Cæsar, *De bello Gallico*,

lib. II, cap. 4, lib. III et lib. IV, cap. 38 *Menapios* Morinis adjungit. Hinc corrigenda Ferrarii sententia de *Menapiis*.

(25) Ex antiquo Anonymo.

sionis, laudabilique, ut facie tenuis videbatur, simplicitate totum se contulit monasterio. Susceptus itaque hic atque inter fratres collocatus est cæteros. Sed non post multum temporis sagitta percussus diabolica, cœpit sua mala opera defendere, ac nimio instinctu inimici illudi, mortiferisque persuasionibus consensum præbere. Cumque a fratribus spiritalibus sæpissime corriperetur, non modo non emendatus est, verum exosos eos habuit, quos ob suam perversitatem plurimum contristari conspexit. Diu itaque in hac perversitate toleratus, tandem de monasterio est egressus. Igitur monasterium relinquens cœpit lustrare domos propinquorum, et quærere qui illi secum habitandi assensum præberet, nequam scilicet ejus operibus consentiendo. At cum nullum reperiret, omnesque eum propter remissionem propositi sui exosos haberent; cœpit demum frequentare furta, cœnosisque nimium inquinari stupris, et alia nefanda exercere facinora. Cum talia ergo solibus insequeretur quotidianis, omnipotentis clementia Domini quæ ingratos quosque per flagella vocat ad regnum, fecit eum ex nimio capitis dolore lumen amittere corporale. Vix autem post tam diram carnis afflictionem, obtinuit a propinquis suis ut, quocunque illis videretur modo, solatium ei propinquitatis aliquod impenderent. Susceptus ergo est ab illis, sed jugiter verborum contumeliis verberatus. Propter salutem enim suam misericors Dominus lumen ei abstulit oculorum, et solatia non sivit adesse propinquorum. Quadam igitur die cum valde contumelia frequenti mœstus foret, divino compulsus instinctu, ducatum sibi ad monasterium B. Bertini præberi rogavit. Quod cum factum fuisset, coram ecclesiæ januis prostratus quotidie Dominum de præteritis negligentis placare studuit, insistens jejuniis et orationibus lacrymisque assiduis, psalmodiansque dicebat: *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis (Psal. xxii, 7): tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, exaltabis caput meum (Psal. iii, 4)*. At Pater monasterii ejus videns humilitatem, a Domino cor ejus intellexit visitatum, et ad portam eum collocavit præbendo victum quotidianum. Ille autem, sicut jam dictum est, in pœnitentia perseverans, animum ut arcum habuit extentum, quatenus sæpissime humum lacrymis rigans mereretur audire: *Dimissum est peccatum tuum*. Quadam ergo die cum synaxis horæ tertie a fratribus cantaretur, memoratus frater juxta altare quod in media ecclesiâ situm est, ubi venerantur reliquie Dominicæ

A nativitatis, stetit, casuque subitaneo in terram prostravit. Quem fratres citissime accurrentes a terra levaverunt, eumque aciem oculorum clarissimo protendentem videntes protinus rogatare qualiter sibi a Domino foret salus data visionis. Dicebat autem eis quod, cum pura mentis intentione Dominum exoraret, duos faculas ex sepulcro S. Bertini vidit jactatas oculis suis clarissimum lumen infundentes, sicque lumen oculorum fore reparatum. Tunc omnibus claruit quod per merita B. Bertini pristinae redditus sit sanitati: statimque sine mora eum in priorem revocare locum, propensius majorem honorem quam in primis initiis vitæ monasticæ venerationem adhibentes, Ille vero nec in priore dejectione delapsus, nec præsentis honoris cumulo in se elevatus, rectissimæ pede fidei per semitam bonæ operationis ex hinc agebat itinera Christi, ac ei frequenter concinebat: *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec dilatasti inimicos meos super me. Domine Deus-meus, clamavi ad te, et sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam (Psal. xxxix, 2)*. Sicque paulatim crescendo pervenit ad charitatem, quæ perfecta foras mittit timorem (*I Joan. iv, 18*). Igitur post hoc in sancta conversatione plures duxit annos, positus gratuita misericordia Domini Christi, qui est benedictus in sæcula.

B
CAP. IV. De quodam pœnitente a vinculis ferreis soluto (26).

C
D
Quidam vir civis Aurelianensis, Adam nomine, de vico Pruniaco (*Prunay*), ob fratricidium (27) jussu episcopi urbis Aurelianensis ferreis nexibus ventrem brachiaque constrictus, cum per plures annos sanctorum loca visitando, tantæ incommoditatis molem sustineret, tandem a B. Petro apostolo cujus limina Romæ frequentabat, duorum nexuum solutionem adeptus, per visionem, ut ipse testabatur, admonitus est ut cœnobium Christi militum Audomari atque Bertini per longa terrarum spatia exquirendo, eorum se patrocinis devote committeret. Qui monitis ejus parens, per diutinos anfractus locum designatum adiit, et nocte octavæ apostolorum secundo Nonas Julii, in basilica S. Petri fratribus nocturnas laudes celebrantibus, primamque lectionem lectore pronuntiante, horrore non modico circumfusus protinus cecidit, statimque ferreus nexus confractus, longiusque e brachio propulsus est. Quem voebus lacrymabilibus Deo et sancto Bertino gratias referentem fratres a terra levaverunt, simul etiam ipsi auctori Deo et patrono suo Bertino debitas grates laudesque referentes.

(26) Ex antiquo Anonymo.

(27) Sic passim homicidia luebant illius temporis homines; alii vero dato pretio, quod *Wergildum* appellabant; alii verberibus et membrorum mutilatione. Qui ad ecclesiam confugiebant, aut deprecatores mittebant, levius puniebantur, aut ferreis nexibus, aut pecuniæ multa. Eginhardus in epist. 48 ad Marchradum vicedominum deprecatur, ut Wiliranno et Otberto, qui ad limina SS. Marcellini et Petri fugerant, liceat solvere *Weregildum* pro

fratre suo, qui quemdam socium suum occiderat, et ut ei membra perdonentur. Et epist. 25 pro alio qui eodem se receperat homicidio perpetrato, ut *indulta membrorum integritate verberumque pœna, liceat illi solutione pecuniæ componere atque emendare quod mala voluntate commissi*. Ex quibus patet non fortuita solum, sed voluntaria homicidia; non pœna capitis, sed levioribus pœnis expiari tum solita, et pœnæ dimitti ob confugium in loca sancta. Lege *Miracula S. Bertæ* infra ad ann. 723.

CAP. V. *De quadam puella contracta* (28).

Puella quædam de familia ipsius sancti, de territorio nuncupato *Mellingasele*, a primævo tempore officio ambulandi penitus privata, ita ut vix manibus rependo spatia necessaria sibi manibus permearet, octavo Kalendas Julii concurrentibus nostris provincialibus more regionis ad festivitatem Joannis Baptistæ, ipsa quoque adminiculo necessariorum fulta interfuit. Et cum signum vespertinæ synaxis jam tertium sonaret, ipsa procul ab Ecclesia quousque feminarum accessus licitus est, sese in terram dedit, et omnipotentem Dominum per beati viri patrocinium propitiari sibi deprecabatur. Statimque horrore concusso, omnibus cœpit membris distendi, protinusque erepta pedum recepit officia, Creatori suo gratias agens, qui eam meritis sancti patroni sui Bertini diu optata reddidit sanitati (29).

CAP. VI. *Quod Fridogisus, expulsi monachis, canonicos insultuit.*

Multa quidem et alia signa fecit Jesus per merita confessoris sui Bertini, quæ non sunt scripta in libro hoc. Quare autem prætermissa sunt vel neglecta, ignoramus, nisi forte propter incuriam scriptorum, vel propter maximas persecutiones et inconvenientia quæ tunc temporis sancta mater Ecclesia, et maxime in isto loco passa est. E quibus omnibus unum solum incommodum seu infortunium ad posterorum memoriam hic duximus inserendum. Glorioso igitur imperatore Ludovico Caroli Magni atque imperatoris filio regnante, cum eatenus hoc antiquum et tunc regale cœnobium ex tempore beatissimi Bertini ejusdem fundatoris præcipui sacra monastici ordinis religione admodum nobilitaretur, atque secundum instituta canonum fratrum adoptione ipsius regimen commendaretur, contigit ut quidam Fridogisus (30) genere Anglus et abbas S. Martini Turonis anno Verbi incarnati octingentesimo vigesimo, et præfati regis Ludovici septimo, abbatiam Sithiensis cœnobii regia donatione susciperet gubernandam. Qui in initio tyrannidis suæ cum cerneret abbatiam universam tot monachorum usibus delegatam, ut puta centum et triginta monachorum inter utraque monasteria S. Bertini scilicet sanctique Audomari degentium, nihilque suarum voluptatum usibus sequestratum; avaritiæ jaculo cæcatus, monachorum impudenter tentat vitam destruere, ut res eorum usibus a fidelibus traditas suæ lasciviæ potuisset facilius inancipare. Quod diabolica suggestionem mente conceptum, nefanda est ab illo perpetrata peractum. Nam in capitaneo apostolorum seu S. Bertini loco, ubi octoginta et tres monachi deserviebant Domino, sexaginta pro humana potius laude quam pro Dei amore retinuit; reliquos districtioris vitæ viros, quos suæ perversitati putavit non consentire,

(28) Ex antiquo Anonymo.

(29) Hic desinit antiq. Anonymus.

(30) Ille est Fridogisus qui in catalogo fratrum conscriptorum monasterii S. Galli apud Goldastum memoratur cum aliis monachis de monasterio S. Martini Turonis. Ergone tum isti erant monachi

A de monasterio expellens abire permisit. In S. Audomari (31) quoque monasterio, ubi regulariter viventes aderant quadraginta monachi, triginta canonicos ibidem ad serviendum deputavit in ministerio Christi. At posthæc totius abbatie circueius villas, et quia duplex exstabat monachorum numerus, duplicam eis portionem villarum est largitus; canonicis autem quia pauciores erant numero simpla contra monachos est data portio: ipse ea quæ sibi maxime placuerant, ad suæ perversitatis usum reservavit. Et quia canonicus erat, cum canonicis in S. Audomari monasterio seculariter vivebat. Quid plus hujus abbatis referam versutiam, cum veraci possem famine dicere hunc primum foci hujus casum exstitisse? hic etiam secundum veridicam Veritatis vocem cum alii laborassent, in labores eorum introivit; nec solum introivit, sed etiam quæ laboraverant, temeraria præsumptione destruxit. Hic etiam fratrum charitatis utriusque monasterii destructor exstitit, dum et monachi sibi justum et ab antiquis Patribus traditum reverentiæ honorem vindicant, canonicorumque subjectionem sibi veraciter defendunt; et canonici ab ipso abbate canonico fallaci assertionem principatum ad se monasteriorum pertinere dicunt. Pro his omnibus et reliquis tyrannidis suæ actibus hactenus blasphematur ab omnibus, nec dubium quod blasphemabitur et a succedentibus.

CAP. VII. *De subjectione canonicorum S. Audomari huic ecclesiæ.*

C Mortuo vero dicto Fridogiso quarto decimo regiminis seu potius tyrannidis suæ anno, successit in regimen cœnobii Hugo venerabilis filius Caroli regis magni et frater Ludovici Cæsaris. Qui Hugo anno incarnati Verbi octingentesimo quadagesimo quarto condolens infelicissimæ et miserrimæ divisioni et discissioni venerabilis Sithiensis cœnobii ab infando Fridogiso factæ, a domno Folovino tunc Morinorum venerabili antistite unitatem cœnobiorum pristino more reformari impetravit: quod et privilegio firmari fecit. Hujus autem privilegii hæc est exemplar:

Exemplar chartæ S. Folquini de eodem.

Ego Folquinus Dei gratia Morinorum episcopus, omnibus fidelibus tam futuris quam presentibus. *Reliqua vite in Chartulario Folquini, Patrologiæ tom. CXXXVI, col. 1223.*

CAP. VIII. *De translatione sive relatione S. Audomari.*

Sub hac tempestate invenimus ita adnotatum in decemnovennalibus annorum Dominicæ Nativitatis, quod est octingentesimo quadagesimo tertio, indicatione sexta, quod postquam Hugo abbas jam memoratus, excepta causa quam refero, vir per cuncta laudabilis, locum hunc sua constitutione laudabiliter stabilivit, qua et canonicos S. Audomari monachis

cum canonicis? Hic primus abbas secularis Sithiensium, canonicus secularis, inquit Joannes Iperius cap. 11.

(31) Primum S. Mariæ, quo de monasterio seu ecclesia lege Vitæ cap. 6.

S. Bertini etiam per descriptionem capitularem A
 iuste subjugavit, monachumque ab inferiori mo-
 nasterio ad S. Audomari custodiam (ut supra di-
 ctum est) deputavit; diabolica sagitta jaculatus (sic.)
 cepit excogitare qualiter S. Audomari corpus, cujus
 ope et auxilio una cum sodali suo Bertino Tarven-
 nicus gubernatur populus, Vermandis ad S. Quin-
 tianum monasterium, quoniam hoc ipsum gubernabat,
 posset deferre quantocius. Metuens tamen animosi-
 tatem plebis, congregata Vermandensium multitu-
 dine, tentat vi abstrahere, si forsan impediretur a
 plebe. Accessit interim, et monacho quodam Moro
 nomine exstante custode, sacrum sancti præsulis ac
 patroni nostri corpus sumens, villam usque *Lie-
 gensburtz* (Iperio, *Lisbourg*) nomine cum sua depor-
 tavit multitudine. Dei autem providentia operante, B
 triduo in præfata villa manserunt cum sacro corpore.
 Quod cum sancto præsuli Folquino nuntiatum
 esset, cum maxima multitudine populi per totum
 triduum congregati insequitur prædictum abbatem
 cum suis usque ad villam superius nominatam cum
 omni festinatione. At illi gestientes corpus sanctum
 sustollere fugamque inire, nulla hoc multitudine
 prorsus valebant a terra levare. Tunc absque retar-
 datione ullius commodi accelerant fugam relicto
 corpore sancti; beatus autem Folquinus dans illis
 locum fugiendi, accipiens thesaurum (32) illud omni
 auro pretiosissimum, repetito calle cum tota ple-
 biun multitudine reportavit; et præcavens in futu-
 rum ne parili modo aut alio quovis ingenio corpus
 auferretur sanctum, illud in insula *Sithiu* juxta
 corpus B. Bertini sub terra recondidit.

CAP. IX. *Qualiter corpus Patris nostri Bertini a S.
 Folquino primo translatum est.*

Legitur in hujus loci archivis publicis quod sanctus
 Folquinus nostræ sedis episcopus (cujus etiam
 corpus magnis celebre virtutibus in hac quiescit ec-
 clesia (33) grassante igne et ferro Danorum bar-
 barie per loca maritima, paulo ante hanc vastationis
 diem corpus S. Bertini certa die sub terra recondi-
 derit. Quod quando quibusve ex causis fecerit, vel
 quandiu sub terra tam sacra membra latuerint, ad
 laudem Dei et honorem hujus sancti per præcis aper-
 riamus. Glorioso igitur imperatore Ludovico Caroli
 magni æque imperatoris filio regnante, cum eatenus D
 hoc antiquum et tunc regale cænobium ex tempore
 beatissimi Bertini ejusdem fundatoris præcipui sacra
 monastici ordinis religione admodum nobilitaretur,
 atque secundum instituta canonum fratrum adop-

(32) Sic *thesaurum* neutro genere non raro usur-
 pant auctores mediæ ætatis. Alcuinus epist. 49 et
 epigr. 115, *thesaura* adhibet.

(33) Obiit Folquinus anno Domini 853, regis Ca-
 roli xv, Adalardi abbatis xiv, episcopi vero sui xl,
 ad dexteram B. Bertini tumulatur. Conservamus cap-
 pam ejus unam processionalem, mitram, chirothecas
 atque sandalia, stolas quoque tres. Hæc Iperius
 cap. 13, qui ex rerum istarum contactu mulieres
 partus periculo quotidie liberari affirmat. Elevatio
 corporis ejus anno 928, Lib. Novembr. facta dicitur
 cap. 22, parte II.

lione ipsius regimen commendaretur, cuidam cano-
 nico genere Anglo, Fridogiso nomine, ut jam præ-
 dictum est, in beneficium pro dolor datum, a to-
 tius sanctæ religionis candore marcescere, in ex-
 teras manus devenire, et minorari a sua cœpit in-
 tegritate. Denique numerum monachorum ibidem
 militantium, qui octoginta tres erant, diminuit,
 villas et fertilliora prædia victui monachorum depu-
 tata in dominium sibi usurpavit; monasterium vero
 S. Audomari quod cum monasterio S. Bertini idem
 erat, penitus evertit, quoniam quadraginta mona-
 chis eliminatis, triginta canonicos loco eorum sub-
 stituit, tertiamque partem omnium honorum ad mo-
 nasterium S. Bertini pertinentium, eorum usibus
 deputavit. Quid igitur iste aliud quam hujus mona-
 sterii flagellum fuit? qui etiam a B. Bertino in nu-
 mero abbatum merito undecimus exstitit; quia in
 eo quod ea quæ a decem prædecessoribus suis bene
 ordinata fuerant evertit decalogi metas excessit.
 Tantilla vero hæc nostris tetigisse sufficiat, ut qui-
 bus peccatis a sanctuario Dei exortis tanta mala
 consurrexerunt, ac quibus urgentibus causis sancti
 corpus margarita recondita sit, manifestius pateat.

CAP. X. *De divisione regni Francorum.*

Imperatore præfato decedente a sæculo, filii ejus
 Lotharius, Ludovicus et Carolus, singuli paternum
 imperium æmulati mox ab invicem dissentire cœpe-
 runt. Tandem pace facta, Francorum regnum sibi
 diviserunt, tuncque nostræ partes orientales Carolo
 regi cesserunt. Cujus pacis obtentu nequaquam
 mala desierunt; sed dum singuli per singula regna
 principari, seque secundum paternam magnificen-
 tiam protelare cupiunt, sese suaque confundentes
 dejiciunt.

CAP. XI. *Qualiter S. Folquinus corpus S. Bertini
 sub terra recondidit.*

Regnante eodem Carolo, tertio reginifinis Ada-
 lardi (34) abbatis anno, præfatus præsul emeritus
 sancti Bertini artus anno Dominicæ Incarnationis
 octingentesimo quadragesimo sexto, secretiori
 quam prius fuerat loco mire compositum locavit.
 Cujus etiam sanctam translationem distinctis tem-
 porum diebus a cuncto populo diœcesis suæ magni-
 ficentius celebrandam sancivit, ut quidquid in ejus
 sancta depositione, mense Septembri concurrente,
 urgente messis necessitate, minus digne celebra-
 rent, hac sanctæ translationis solemnitate liberius
 exsolvere possent. Tanto igitur thesauro abditis
 locis assignato, non multo post temporis intervallo

(34) Hic Adalardus filius Henrici comitis de
 militia Caroli Magni, juvenis a patre suo, Deo, S.
 Petro sanctoque Bertino oblatum est in monasteria
 Sithiu: sed postea sub Fridogiso canonicus apud
 ecclesiam S. Audomari est effectus; deinde major
 annis post obitum Hugonis suscepit hanc abbatiam
 anno Domini 844, ex Iperio cap. 13, jussu Caroli
 regis abjectus anno 859, subrogato Hugone juniore,
 Conradi filio, ipsius Caroli avunculo: ac post biennium
 restitutus, e vivis excessit anno 864, cui
 successit S. Nunfridus Morinorum episcopus ex
 monacho Præmonstratensi

omnes istius patriæ nationes, hinc surgentis gra-
vissimæ famis angustia consternati, illinc subitam
Nortmannicæ incursionis rabiem suspecti, omnis
pene nobilitas istius terræ, præter paucos, quos
opum ac fundorum copia et castellorum vel muni-
tionum fiducia detinuerat, post dominos suos vel
quocunque tutius eis videbatur discedebant. Præ-
terea residuos in manu famis, utcumque exutos
periculo, demum rabida Danorum crudeliter lania-
tura invasit insectatio : qui postquam rabiem suam
tyrannicis exacturi huc hostiliter irruerunt, nul-
lum hic fratrum, præter quatuor palmam (*de his*
lib. II, cap. 1) martyrii præstolantes, invenerunt.
Quid igitur si tunc præfati sancti corpus eminentio-
ribus vel certis locatum locis debite veneraretur,
exportandumne putatis in valida manu Domini
eriperetur? An non tunc multo necessarium erat,
quod jam dictus sacerdos Dei tantorum malorum
præsgais in conservandis sanctis pignoribus paulo
ante effecerat? Necdum locum hunc aliqua castelli
vel valli defendebat munitio : et ideo, magis autem
peccatorum mole urgente, huc perfacilis inimico-
rum irrupit incursio. Nec modo semel, verum Lis
terque Sithienses fines profligare non cessarunt,
donec prædicti sancti meritis multipliciter auxilii in
vaginam suam compulsi sunt regredi. Tantis
divinæ ultionis cladibus hanc terram ferme centum
annis occupantibus, denuo quasi quodam diluvio
diluitur his decocta tribulationibus. Tantorum ergo
malorum sacerdos Dei Folquinus sancti Spiritus
illustratione præmonitus, dum advixit, venerabile
S. Bertini corpus ignoto loco et ubi minus putare-
tur, occuluit, id nullis præter paucos cognosceati-
bus : ac ne palam quoquo modo detegeretur, gra-
vibus eisdem interminationibus ac sacramentis
constrinxit, solemnemque diem hunc nobis esse
sancivit, qui est septimo decimo Kalendas Augusti :
ubi usque ad hæc nostra novissima tempora, scilicet
ducentis quinquaginta annis (35), altor et paster
noster latuit.

CAP. XII. *Miraculum in translatione S. Bertini
factum.*

Dies festus translationis corporis beati Patris
Bertini, quæ celebratur septimo decimo Kalendas

Augusti, instabat, et presbyter futurum celebra-
dumque digno more ac solita consuetudinis reve-
rentia indicabat. Eundem itaque festum translatio-
nis diem quædam mulier postponens neglexit,
opusque servile usque ad mediam diem peragere
studuit : post vestes, sibi munditie parandas abluere
festinavit; sed aliud quam rata erat, eadem hora
sibi contigit. Nam subito primum rubræ effectæ
sunt, tum infectæ cruore sanguinem distillare
cœperunt. Instat illa lotum vestes superare accre-
scentem nitens sanguinem; sed quo magis abluemat,
eo magis ipse sanguis incremento abundabat. Nam
in primis guttatim stillavit, postea, uti per stillici-
dium aqua distillare solet, fluxit. Quid ageret? stabat
stupefacta, superque tanto miraculo attonita. Pro-
tinus fama signi volat, concurrunt vicini, præsentem
mirantur, et quidam ex illis verum protulit inquis :
Festum diem hunc solvisti, operata es cum minime
tibi licuisset operari. Acceleratur ad ecclesiam,
veneria petitur, poenitentia indicitur, cruor fluere
desinit.

CAP. XIII. *De quadam muliere festum translationis
non colente.*

Altera autem mulier eodem die, vanno annonam
purgavit, purgatam molere volens. Verum antequam
id operis aggrediretur, a nonnullis quod minime
observaret festum diem reprehendebatur. Quorum
verbis irritata fertur respondisse : Quot sunt, quot
que numerantur anni soles, tot nostri presbyteri
codex inscriptas habet festivitates. Dixit, et omnino
molere voluit. In primo molæ rotatu lignum palmæ
digitisque adhæsit, tum brachium quoque totum
diriguit. Mox etiam mola immobilis stetit, adhærens
manui lignum ad sese traxit; conata est avellere,
sed non potuit. Tandem rubore confessa verecun-
diam, dextram ligno adhærentem ostendit, noxamque
errati confitens ecclesiam adiit. Monitu sacerdotis
orationem præsentem fundunt, lignumque cecidit,
ipsa læta domum rediit : cui usque omnis festus
dies timori fuit.

CAP. XIV. *De sanguine ex spicis manante.*

Alio quoque tempore eodem celebritatis suæ die
spicas avulsas sanguine affluenter imbuit, sicque
humanis usibus inutiles reddidit.

LIBER SECUNDUS MIRACULORUM,

Ab alio auctore anonymo scriptus circiter initium sæculi X, cap. 10.

PRÆFATIO AUCTORIS.

His itaque a reverendissimis Patribus nostris sui
temporis omnium bonorum studiorum non solum
appetentissimis, verum etiam status sui loci tam

(35) Eadem annorum summa legitur in relatione
Bovonis, a quo auctor ista mutuatus est. Quanquam
legendum ducentis decem annis : siquidem S.

columnis solidissimis quam luminibus præclarissi-
mis non minus veraciter quam fideliter de virtutibus
beatissimi patroni nostri prælatis, plurima post-

Bertini corpus tectum est anno 846 ex dictis
relectum anno 1056, infra.

modum, non (quod absit!) inopia dictatorum, vel defectu scriptorum, sed multimoda insurgente adversitate temporum exstant intermissa relatu dignissima. Quorum e numerositate pauca, ac ne forte frivolitatis vel mendæ notemur noxa, solum ea quæ aut ipsi vidimus, aut ab idoneis personis visa cognovimus, non propriæ temeritatis nisi audacia, sed potius illius freti fiducia qui linguas infantium facit disertas, quanquam minus eleganter, subinferre satagimus humiliter. Et licet ingenio tardi, sermone imperiti, hæc qualitercunque aggre-

dimur notificanda, non ventosæ jactantiæ vanitate, sed simplicis animi devotione, ac præsumptibili humilitate, malentes potius, si qui æmuli fieri volunt, patere morsibus degannientium, quam miracula ad laudem et gloriam nominis Dei electi sui meritis nobis præsentibus celebriter perpetrata segniter reticere, et a memoria aboleri succedentium. Unde, quanquam simus inertes, nunc cordi adest proposita inchoare, et inchoata summa cum devotione pro posse edere.

INCIPIUNT MIRACULA.

CAP. I. De adventu paganorum.

Temporibus divæ memoriæ Caroli (36) filii Ludovici, prius regis, postea imperatoris, cum sæva tyrannides paganorum emergeret, famosa flumina Sequanæ ac Ligeris advolans, et per totam grassando Neustriam, ferro igneque non tantum circumjacentes terminos, verum etiam Armoricæ magnam partem consumeret, post non multorum tandem annorum rotatus partim ingeniose adacti, præsertimque respectu miseratōnis divinæ repulsi, abscedentes repatriaverunt, protestantes nullo modo usquam se amplius illius regni fines vastandi læsione repetituros. Quod tamen non multo post amica sibi fraude inficiati, more canino qui quanto plus alliciuntur, tanto magis insequuntur, pecunia avidi, rapina usitati, præda famelici, sanguineque mentiebantur sitibundi. Nam anno Incarnationis Domini Christi octingentesimo sexagesimo immodica iterato coadunata manu, plurima classe iter notum repetentes, ac toto nisu alto mari velificantes, spumantia certatim sulcabant freta, pertinacique cursu applicuerunt in sinibus Menapiorum, in sinu qui vocatur (37) Iseræ portus: et ibi prosilientes nulloque a publico pervio divertentes, incendiis quoque ac cædibus illius ergo indulgentes, ut ad famosissimum locum pausationis Christi confessorum Audomari atque Bertini furtim properarent, aviditate thesauros ecclesiarum latenter subripiendi ac spe servos Dei improvise inibi comprehendendi, brevibus noctium meatibus, scilicet Sabbato hebdomadis Pentecostes hora secunda pervenerunt ad locum quo tendebant. Sed provisione jugiter in se confidentium tutantis Dei, nullos ex fratribus ibidem repererunt; verum monitu jubentis Domini obtemperantes, quo dicit: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam* (Matth. x, 23), subduxerunt se ad tempus, servantes secundis et melioribus rebus præter quatuor qui devoverunt se (si Deo placisset) ibi martyrio potius velle vitam finire quam desolationi sui loci supervivere. Quod quia ex parte aliter Deus fieri disposuit, subsequenti eventu patuit. Nomina autem illorum qui se taliter devo-

verunt, hæc sunt: Worardus [al., Woradus] et Winebaldus sacerdotes, Gerwaldus et Raynardus diaconi. Quorum Worardus, qui ab ipsis pene cunabulis sub norma monasticæ religionis educatus, et veluti tunc jam decrepitus, ita et in Christi tirocinio emeritus miles erat, diris colaphorum tusionibus ictus nuditateque triduaana et algu fere telho tenus profligatus existit; Winebaldus autem licet pro afflictione nimia sui corporis macrore attenuatus pro Dei nomine fuisset, acribus verberibus maceratus, atque etiam per nares infusione viscera disteatus, semivivus est relictus. Gerwaldus itidem, quanquam senior, quoniam vegetior et fortior aliis videbatur, licet diversis multoque gravioribus vexatus fuisset ludibriorum suorum irrisionibus, servante eum tamen Domino, etsi non pristinæ sanitati, saltem est vitæ concessus: ac sic non sunt fraudati martyrio, quod inhianter toto appetebant voto. Quartus proinde eorum qui et junior ac succulentior (ut prætulimus) Raynardus nomine, variis contritionibus fractus illisque abscedentibus et secum ducere conantibus, cum viribus quibus potuit ne cum eis iret obniteretur, eligens potius in Christi nominis confessione, si id quoquo modo ab inimicis extorqueri quivisset, martyrio ibi animam Deo commendare, et corpus paternis cæmeteriis concinerari, nomenque fraternis dypticis inscribi, quam ludibriorum suorum execrabilissimis spurcitiis pollui; diris tamen ut erat nexibus vinctus, miserabiliter protractus est ad villam propriæ humanitatis de matre profusionis, distantem a monasterio tertio milliario ad aquilonalem plagam dictam Miramo. Stipatus itaque multitudinè iniquorum ac tam pro plurima vallantium quam densitate noctis, quia in ipso crepusculo per eam translerunt, nesciens ubi esset, dictum est ei a concaptivis notis: Ecce e regione portæ quondam nativitatæ tuæ imus. Quod cum advertisset, subito in terram corruit. Cumque aversis telis ab inimicis ducentibus tundendo cogeretur ut surgeret, et illo protestaretur se nullo pacto velle, sed magis inibi pro Christo oppetere, crebris lancearum punctio-

Sithivense monasterium diripuisse, nimirum anno 845 et 881.

(37) Iseræ portus Iperio cap. 14 modo Neoportus, vulgo Nieuport, oppidum ad Iseræ ostia.

(36) Id est Caroli Calvi, qui anno 840 successit in paterni regni portionem, anno 875 imperator salutatus. In Chronico Nortmannico edito apud Chesnium tomo II Hist. Franc. dicuntur Nortmanni his

bus perfossus una cum sanguinis effusione animam A efflans Christo libavit.

CAP. II. Qualiter Dani Danos suspenderunt.

Nec etiam reor silendum rei eventum, divino iudicio meritis B Bertini in ipsa egressionis hora peractum. Donaria enim immodica conjicientes argenti, super altare ecclesie requiei ejus cumulaverunt, et uni ex jam dictis fratribus ne ab aliquibus raperetur servandam delegaverunt. Illis autem eum eatim globalimque exire præpropere certantibus, restiterunt latenter quidam illorum, temere pecuniam involantes. Quod cum primoribus innotuisset jam egressis, subsistentes insonuerunt tubis in interstitio dum monasteriorum, subsistentes et coadunantes se sibi, quoadusque rei sunt requisiti et inventi coramque deducti: eisque convictis et iudicio sacerilegorum condemnatis, suspensi sunt in australi parte juxta introitum portæ monasterii, evidentissime promulgante Domino, iudicio etiam infidelium, pœna brevi quali cruciatu plectendi sunt perpetuo sub prætextu Christianitatis, nisi recipiscant sacrilegi. Unde, charissimi, elucubratis-ima diligentia advertendum nobis est quam elementer Dominus habentes quasi longum funem irrisuabiliter peccata nostra, improvisa, imo invisâ hostium invasione dignanter castigando nos redarguit: parique modo exactissima circumspectione considerandum quod misericorditer et locum tunc servavit, et habitatoribus gratuita pietatis miseratione pepercit. Meritis quoque patronorum loci dignum annumerari, quod eodem tempore captivati in brevi reversi sunt gaudentes universi et leti.

CAP. III. Qualiter quidam opifex a summitate ecclesie in terram ruens nihil mali sentit.

Post discriminis præfati liberationem fratres ejusdem cœnobii convenientes, lacrymisque non minus gaudii quam mœroris illiti, post tamen animæquiores facti, cœperunt præcordialiter tractare qualiter Domini offensam placabilem sibi potuissent facere, seseque ei placabiles reddere. In argumentum etiam hujus rei, veluti mansueti filii admonitionem patris pii generali pacto consenserunt, gratiosiores se super hac castigatione, imo emendatiores fieri velle. Solerti quoque priores cura cum senioribus consuluerunt, quibus potissimum occupationibus quivissent priorum negligentiarum redhibitionem reddere. Sicque communiter tractatum est, ut tecta ecclesiarum vetustate consumpta, ceterarumque officinarum perstillantia non solum resarcirent, verum sine intermissione vel alterius negotii interpositione penitenter renovarent. Quod sicut summa devotione inchoatum, ita nostro opere ocius quam putabatur, Deo effectum subministrante, pulchre strenuissimeque est perfectum. Ecclesia quoque requiei S. Bertini celerrime exstitit miro opere plumbo cooperta. Sed et turri ipsius licet noviter esset superpositum, quia antiquo more erat factum, deposuerunt, et aliud miræ magnitudinis

(58) Id est summo campanili, vulgo *le clocher*.

mirabilisque fabricæ studuerunt ædificare, cujus longitudo consistentis in terra æquabat altitudinem culminis ecclesie cui superponendum erat. Nec mirum, tristegum enim (ut vulgariter loquamur) trium tripodum ordinibus factum fuerat, excepta summa claxendice (58). Itaque ecclesie superposito et erecto, per singulasque compagines juncto, cum tholus pomifer in edito una cum triumphali signo crucis erigeretur ac in gyro ejusdem stipitis super-rima rota, ubi hastula et tabulata præfata claxendicis superinniti ac configi debuerant, humerando copularetur, unus artificum nomine Bertus, stans super eodem circo arripuit malleum, et quasi gratulabundus pro appropinquata pene consummatione tam miri operis, ictum veluti jactanter longius colligens incaute jecit. Sed eheu! resiliente rota et quatiente, vacillans pedibusque lubricans, de tanta altitudine præceps terra tenus venit. Sed, mirum dictu mirabiliusque miratu! adeo nullam læsionem passus, nisi quod tantæ altitudinis præcipatione consternatus fuit, quatenus ambiguum fieri fas non sit supportatum esse cum alis subventionum beatissimi Patris cui servivit Bertini. Astipulationique tanti miraculi apponimus quam risibile et plausibile responsum accurrentibus, et aquam sibi quasi profocillatione offerentibus, sine doloris anxietate protulit, scilicet quoniam in opere suo semper et labore jucundus erat, pro certo aiebat eos scire, quod sium restingere potius gaudebat jugiter vino quam aqua, nec oblato tunc egere lymphæ liquore. Actutum enim quasi tanti opinione infortunii fratres cum cætera familia mistim manipulatimque sicut ad exsequias illius lapsi accurrentes, cum comperissent stare incolumem, duxerunt eum gaudentes in ecclesiam, fletus tristes in lætitiæ lacrymas permutantes, campanas solito prolixo clangore grandisonas increpitantes pariter, simulque solemniter odis Domino auctori et B. Bertino ejusdem miraculi subventori psallendo ferentes. Artifices quoque hac virtute nedum dicamus animati, quin etiam roboratiores et audaciores effecti, inchoatum opus explicuerunt constantes et læti.

CAP. IV. De quodam circo Viridunensi naturaliter surdo et muto ad sepulcrum S. Bertini sanato.

Succedente quoque tempore accidit ut quidam et natione et nomine ignotus, nec mirum, quia gemino miserabiliter morbo fuerat constrictus, (auclitu enim a primævæ profusionis hora exstitit vacuus, et loquela privatus) veniret peregrinando ad monasterium præfati Patris. Qui cum ibi multum temporis perageret, utque prætulimus quia fari non potuit, pulsatibus taratarantium tabellarum stipem mendicaret, pulloque se alicubi diverteret, ejusque continuæ constantiæ jugitatem ecclesiarumque frequentiam Christicolæ loci detractantes, conferentesque non sine nutu Dei talem significantiam fieri, cœperunt eum humanius colligere: et in xenodochio quotidianæ receptionis pauperum delegato mansio-

nem illi designare. Ibi autem peze annum conversatus, post hebdomadæ Dominicæ Resurrectionis completionem, decimo die, id est quarta feria, monachis vespertina debita in ecclesia persolventibus et cantore inchoante antiphonam ad crucem salutandam, ita incipientem : *Ite, nuntiate fratribus meis*, pueroque subsequenter pronuntiante versum : *Dicite in nationibus*, cæteris etiam sueto more ipsum tractim ac submisse persequentibus, in ipsa quasi silentii hora cœpit jam dictus surdus ac mutus blaterando initari auditas psallentium voces. Fratres itaque ad tam insolitum horrendumque sonum pavefacti, substiterunt annuentes œconomio pauperum ut inquireret causam. Qui cum solito ei annueret, nec proficeret, irascibilis ut erat, cœpit eum verbis increpare. At ille ipsa eadem verba, quia aliud loqui nescivit, blissando respondere tentabat. Tunc fratres protinus intelligentes ei a Domino meritis B. Bertini concessum esse auditum et fatum, hymnicanoris psallentis cum signorum pulsatibus Deo grates ac sanatori ejus totis referabant viribus. Hujusque virtutis exhilarati tripudio, quia in primis auspiciis floridæ juventutis erat, miserunt eum ad canonicorum scholam, litterarum studiis quantum posset inibendum, continuoque ubi diurnalia capitula cum respertinalibus psalmis didicit, comam sibi capitis deponere poposcit. At non longo post tædere cœpit, professusque est cordi sibi fore Romam petendi, acceptaque licentia, junxit se Saxonibus ultramarinis Romam petentibus. Cumque una cum illis pervenisset ultra Lingonum civitatem, consociaverunt se eis et Aridunenses negotiatores eandem viam tendentes usque ad divaricationem viæ ducentis Hispaniam. Ibi tunc innotuit quod antea fuit ignotum, civem videlicet ipsum esse Viridunensem ; quia ibi agnovit suos, licet difficiliter ab eis posset ipse cognosci propter insperatam reformationem ingenitorum morborum. Iter tamen cœptum strenue peragens, indeque rediens, sine divertendi ad propria desiderio directum locum sanationis suæ revisit, ac Deo et reparatori suo gratias retulit. Nomen etiam in baptismo sibi inditum quod prius nescivit quam a notis didicit, tunc notificavit ; Ermenfridus enim vocabatur : sicque suis benefactoribus valedicens, refertus benedictionum copia lætus remeavit ad propria.

CAP. V. *De quodam per biennium exœccato, pristino lumini restituto.*

Sicut nonnulli suæ negligentia tempore periclitantur, ita divinæ dispensationis saluberrima castigatione (ut in præsentis eventu perspicue claret) multi salvantur. Quidam enim vir coloniae ejusdem Ecclesiae, de oppido ei appendente occupato Gimnaco, Letfridus nomine, in Christianitatis devotione (ut rei congruentia post declaravit) cæteris communicabilibus suis minus curiosus exstitit. Ideoque et accidit ut, dum quadam die Dominica cives illius more solito ad ecclesiam non minus intima mentis devotione anhælerent, quam gressibus pedum properarent, et ipse ut solito mulcimine blandiloqui

A affatus a primatoribus ut secum iret, appellaretur; nedum dicamus, ivit, verum etiam monita salubria adversus audire dissimulavit, pergens ad pauca pecora quæ videbantur esse sui juris procuranda. Cui priusquam pervenisset ad pascuarum loca, accessit angor animi cum timore intolerabili et nimia horripilatione : atque, ut ab ipso post didicimus, videbatur ei quasi totum perfusum se fuisse calore ferventis aquæ : et veluti ignotis loquamur, quia situs ejusdem fundi ubi hoc provenit talis est, ut illic vianum obtutibus clarescat prospectus ecclesiarum Christi confessorum Audomari atque Bertini : miser ille licet ob duritiam sui seu subsequens miraculum minime miserabilis, nisi eo quanquam sero se divertere, quatenus illorum precibus juvaretur, non potuit, sed pene exanimis ante in terram proruit, nequaquam ut passione scotomatica (verginosa) ictus, sed pro animæ illius (ut postea claruit) salvatione, lino magis nominis Dei laude ipsiusque dispositione luminum delectabilium visu privatus, ac bimatu vel eo amplius in hujus cæcitate permansit amaricatu. Qui cum adhuc torporis teperet desidia, quasi funditus de suæ sanitatis reformatione diffidens, hortatu tandem suorum, beatissimi Patris Bertini perrexit visitare limina, afferens quæ obtinere potuit, maxime cerea numera quo si Deo et clementissimo jam dicto Patri placuisset, ejus meritis recipere mereretur amissa captorum orbium lumina, spondens ac confirmandum quidquid super eo divinæ pietati placeret, reliquum vitæ suæ spatium ibi peragere velle. Quam ejus intimam cordis devotionem constantissimamque confessionem inspiciens occultorum cognitor Deus, meritis et precibus clementissimi Patris reddidit illum visui et visum sibi, tanta scilicet perspicuitatis claritate, ut, quoniam a pueritia in domo ejusdem nobilissimi ejusdem regionis viri adulti tenuis educatus et altus fuit, atque in genæcio ipsius nendi, cursandi (*id est*, consuendi), texendi, omnique artificio muliebris operis edoctus, quidquid in prædicta postmodum ecclesia pallorum ornari habuit et emendari, seu ecclesiasticarum vestium lavari, ipse sollicita intentione procuraret, anhelanter aspirans et suppliciter implorans, quo velut ipse elaborando desudat quæque emendare necessaria et emundare lurida ; sic divinæ miserationis clementia delinquentiarum suarum omnium dignetur ablui inquinamenta, quomereatur ad Auctoris suæ reformationis feliciter pervenire vocamina.

CAP. VI. *Quod Dani altera vice redierunt.*

Ea etiam tempestate qua prægravantibus ac præponderantibus multimodis, non modo solius vulgaris populi, imo omnium dignitatum et ordinum delinquentiis, non tantum Franciæ fines, sed etiam totius regni principalia quæque loca Armoricaque provincia diutina (quod nunc enumerare longum est) sacrilegæ Danorum gentis oppressionem crudeliter licet juste invaderentur ab illa classe, plurimamque pro sui numerositate (veluti epitheticis loquamur)

magnus exercitus ab omnibus dicebatur : anno ad-
 ventus sui in regnum duodecimo, ab omni plaga
 ubi diffusus erat adunatus in loco qui, ob concur-
 sum insignium inibi aquarum Confluentia vocatur,
 ascendit flumen dictum Iseram, pervenitque et equi-
 tate et navigio subusque Noviomam (*Noyon*) civita-
 tem, faciens ibi munitionem circa villam ex australi
 plaga, natura munitam, scilicet aqua et silva, voca-
 tam Chyrisiacus, [*al.*, Kyrisiacus], intendens si in
 brevi nequiret arcta et diutina obsidione civitatem,
 quia parva videbatur, capere posse. Sed cum he-
 misphærium nihil ibi prævalentes consummarent, et
 (nedum dicamus) aliquid proficerent, verum magis
 fame ac siti omnique penuria arctati pene deficerent,
 consultum (ut eventum subsequens patefecit) ha-
 buerunt, ut in regnum quondam Lotharii irent,
 trahentes per maritima transire, et castella ibi
 recens facta ol. tinere, incolasque omnes, nisi se de-
 derent, mortificare. Quo comperto pars juvenum qui
 sibi cæteris agiliores audacioresque fieri videbantur,
 numero quingenti quinquaginta, selegerunt se insciis
 aliis abripietes clam noctu quasi solito in aliam
 partem pergendo, arreptoque itinere insubsistibili
 cursu directim tendebant ad munitiunculam paupere
 (proh dolor!) sumptu parvoque licet strenuo incola-
 rum comitatu factam in pago Tarvanensi, in loco
 qui vocatur *Sithiu*, circa monasterium eximii præ-
 sulis Audomari, fuste, gleba et cespite sicut artifi-
 ciosissime, ita etiam firmissime constructam, jac-
 tantes in via proludentes primo impetu eam in-
 fringere velle, ac pro tenuitate seu paucitate inha-
 bitantium facile capi posse. Auxiliante tamen illis
 Deo et patrociniis sanctorum, qui requietionis ibi
 elegerunt sibi locum, more solito intervenientibus,
 indignante Christo præsumptuosa illorum jactan-
 tia versa est cominus in dignam vindictam, ad
 quam promulgandam calamum nunc vertimus no-
 strum.

**CAP. VII. In quo tempore venerunt, et quod nihil
 prævaluerunt.**

Nam post sanctum Paschalis resurrectionis diem
 transcursum quatuordecim diebus, die Dominico hora
 qua cardinalis missæ conventus publice agebatur,
 apparuerunt protinus præfati invasores descendentes
 per clivum montis prominentis villæ, quæ Locus-
 ecclesiæ (39) vocatur, pro eo quod beatissimi mar-
 tyres Fuscianus et Victorius in fronticipio Christia-
 nitatis incolarum terræ primariam feruntur ibi con-
 struxisse ecclesiam, respiciens contra monasterium
 ex parte occidentali. Quod cernentes excubiæ, aut-
 tumantisque quod plurima totius subsequeretur,
 veluti prius essendi fama percubuit, exercitus, pro-
 tinus populo in ecclesia consistenti notificaverunt.
 Illi vero non adeo tali nuntio consternati, imo magis
 animæquiores facti, Deo et patrociniis sanctorum
 causam sui commendaverunt, et compunctive [*f.*,

(39) Iperius cap. 20, parte III : *Sanctus campus
 vulgariiter Helechevelt, nunc vero corrupto nomine
 Hellefaut nominatur. Hoc factum refert ad annum*

compuncti se] mutua concessione rebaptizaverunt,
 ac humili perceptione mysterii corporis et sanguinis
 se munierunt, dantes invicem dexteris pro libertate
 et loci tuitione se velle aut agiliter oppetere, aut
 strenue defendere, murumque protinus optimis (ut
 mos incolarum regionis est) armis præparati con-
 scendentes, una cum prius præparatis bellicis instru-
 mentis munitissime arcem vestierunt. Tali eorum
 constantia paulo ante arrogantes inimici comperta,
 nec non et parte inclusorum audacter sibi obvios ire
 extra munitionem visa, Deo illos quammaxime ter-
 rificante, animositatis superbia mollita, jactantia
 pressa, audacia remissa ac liquefacta minime au-
 dentes aggredi cœpta, diverterunt se ad pecora per
 agros pascentia capienda, ocius repedare cupientes
 vel cum tantilla præda; residui vero virorum no-
 strorum hac invasione commoti, præsertimque de
 Dei auxilio testatorumque proprium interventu fisi,
 repente eruperunt de munitione, irrumpentes post
 eos, equites quidem per compendia præanticipando
 illos in planitie montis unde ante descenderant,
 quia lentim pecora minabant, habentes contemptum
 talia eos audere; pedites autem post tergum in-se-
 quentes, ponentes hostes in medio. Itaque compe-
 rientes cunctos se undique secus fugam molientes,
 desperabiliter ruperunt ad orientalem plagam per
 sinistrum cornu vallantium, tendentes ad quemdam
 quercuum lucum, putantes se ibi frustra aut defen-
 dere aut effugere posse. Nostris itaque eos occidendo
 insequentes (hora enim fuit diei nona, quando
 exhibant de castello) antequam pervesperasceret,
 omnem illam plurimam, ut ipsi jactabant, selecto-
 rum pugnantium Dei bello consumpserant, licet
 non sine nostro damno, majore tamen suo. Facta
 est autem cædes hæc in loco nomine Windigamo
 [*al.*, Windigahamo]. Omnes enim ibi occisi sunt,
 præter quod quot de nostris mortui, tot sunt ex illis
 fuga elapsi, novem autem tantummodo ex omni illa
 plurima evaserant, et ex ipsis etiam a persequentibus
 eos in via mortui sunt quinque reperti, quatuor
 tantum protendentes, ut postmodum ab eis qui
 tunc interficere exercitui didicimus, pervenerunt
 ad socios, temeritatis audaciam vituperantes, tan-
 quam præsumptivæ rei eventum elucubratim per-
 scrutantes. De exuviis quoque tres divisiones fece-
 runt, unam Ecclesiis concedentes, aliam oratoribus
 et pauperibus dantes, tertiam æqua lance nobilio-
 res cum inferioribus compartientes. Et merito.
 Scrutemur enim humanius verbi gratia quibus
 magis addicenda sit hujusmodi victoria, oratoribus
 an bellatoribus, etc.

**CAP. VIII. Quod S. Audomarus cuidam monacho
 apparuit.**

Præterea, fratres dilecti et commilitones Christi,
 quibus cordium votis vel laudum psallentis idonei
 esse poterimus agendis Deo gratias pro inopinata

891. Distat hic vicus duobus milliaribus ab Audomariopoli.

ereptione tanti discriminis, quæ temeritate possumus dicere quod istiusmodi ausus esset cœplius, nisi magno zelo misericordis Dei fuisset instinctus? horribilis enim fuit dictu, horribilior et cœptu; quia pene nobilitas terræ illius ex multo jam tempore ob amorem vel dominatum sibi dominorum charorum abscesserat nativitatibus patria relicta, præter paucos qui ita hæreditariis præditi erant patrimonii, ut non esset eis necesse subdi nisi sanctionibus publicis. Horum pars cum nobilissimis ac religiosis illius loci monachis simulque Deo devotissimis ac strenuissimis canonicis, quos nunquam persecutionis ulla tribulatio exterrere prævaluit, locum propositi sui derelinquendi sustentabant, pariterque confortabant reliquiarum remissos fere animos et invalidam plebeam manum. Hoc præsertim in tutissimæ spei anchoram præsumptibilisque in Dominum fiducia; (ac quia pro vita res erat) necessariæ audaciæ indubitanter assumentes quod anteactis temporibus, Fulconis videlicet generosissimi ejusdem loci tunc abbatis, post vero sanctæ matris Romanæ (40) Ecclesiæ reverentissimi archiepiscopi, incolis terræ adhuc omni abundantia refertis et absque sui diminutione integerrime vigentibus, ambitus castelli cum consensu populi et procerum condictatus, mensuratus, ac per potestates et ministeria ad perficiendum distributus, receptus ex immodica parte jam cœptus, sed pro dolor! tam præpedientibus peccatis inconstitutus, quam pro gyri amplitudine excusatione nefaria atque infelici fuit impeditus et intermissus. Processu autem temporis, videlicet anno gratiæ octingentesimo nonagesimo primo, cum tota jam terra incensa et depopulata et plurima hominum fere consumpta fame attenuata, dispersioneque fugæ propulsata exstitisset, respectu tandem clementis superque paucas reliquias miserantis Dei, ostendens quod non in multitudine populi salus ejus consistit, sed potius in misericordiis et miserationibus suis, propalans etiam quod competentibus necesseosorum (indigentium) vicissitudinibus dignatur precibus electorum suorum pro sibi votivis supplicatibus præbere effectum; voluit B. Audomarum exorabilissimum antistitem cuidam monacho cœnobii S. Bertini, ædituo scilicet ecclesiæ præfati præsulis, memorabilis personæ viro nomine Herrico apparere in visione. Qui, ut ipse postmodum delectabiliter multis audientibus referre solebat, proceræ erat staturæ, venerandæ canitie, habens in fronte stigmata nitorem pulcherrimæ calvitici divaricantia, facie venustus et gracili, naso mediocriter longo et parum adunco, manibus cum digitis longissimis pulcherrima macroris tenuitate translucens, infula episcopali vestitus, quem sibi protestabatur dulci fame subinferre ita appellando: Grava-

(40) Forte Remanæ, id est Remensis Ecclesiæ, cui post Hincmarum Fulco præfuit ab anno 882 ad 900. Notandus hic locus, quo discimus Fulconem Sithi-vensis monasterii abbatem fuisse: cujus rei nulla mentio apud Frodoardum. Audi Iperium cap. 18:

A risne, frater, sopore, an vigilas? Qui cum ei pro tam insolita visitatione personæ tremens nec in totum se dormire respondisset, nec pro insita generaliter angustia (quia timor somnolentiam solet ingerere) posse se contineri, quo nimio labore fessa et anxietate laxa non refocillaret membra, exerto brachio manum quasi versus illum porrigens subinulit: Vigilandum potius vobis est et animo et corpore, monitisque meis salubrius summpere insudandum, quam segni pigritia tricandum. Unde surge, et reliquiis populi ex asse devoti salvationis suæ tenore œbnixe contestare quatenus, juxta quod sibi videtur prævalere posse, non cessent arcem die nocteque firmare. Qui cum partim gaudio refertus, partim visionis terrore pavefactus, post consultum tamem super eo prius idonearum personarum populo convocato, præfatam visionem Patris monentis, affectuose hortantis, studiose jubentis strenue intimasset, punctivo corde lætantes, lacrymis gaudiosis flentes, omnes unanimiter cœlo pansis utrinque votis succlamare cœperunt dicentes: Gratias omnipotenti Deo referimus, qui nos salutari visitatione Patris nostri providendo, monendo, consolandoque reflectere et confortari dignatus est. Monita salubria viribus quibus possent studiosissime adimplere velle promittentes, quamque promissionem instantissimo protinus inchoaverunt cœptu, ac quam pervicacissimo quibant, perficere satagebant effectu, digæque non modo de jam dicto, sed et, quod majus multo ac periculosius fuit, subsequenti discrimine tam clementis Dei provisione adjuti pique Patris hortatu animati, imo de experta Patrum intestatorum solita: provida defensione salvati, merito exhibere profusius Dominum et proprios protectores inibi devotissime jugiter collaudant et læti.

CAP. IX. *Quod sequenti die Dominico venerit reliquus exercitus paganorum ampliori multitudine, sed meritis S. Bertini nihil prævaluerunt.*

Nec etiam longa post prædictam hostium cædem intercurrente mora, neque enim patitur ille antiquus Leviathan inexplēbiter esuriens ac sitiens humano generi moliri insidias, habere membra sua moras in persecutione ac læsione piorum. Siquidem invidiæ successus livore quoniam nostros recenti beneficio ac summa devotione doluit fervere. Nec mirum quia eo tempore maxime tanto assidit infestior, quanto quosque in proposito voluntatis Dei persenserit fieri fortiores. Ideoque occumbentium cognatos vel socios contribulesque ac complures totis suæ crudelitatis viribus furendo excandescere, compulit in iram sævissimamque suorum (si Deus permisisset) vindictam. Pondus enim hostium totius regni adunari suggestit in brevi arctissimas in angustias unius fundi. Nam peracta post præfatam stragem revolu-

S. Fulco, hujus loci abbas decimus octavus, canonicus ecclesiæ S. Audomari, post Hilduinum est hic abbas subrogatus, anno scilicet 877 mortuo post annos octo regiminis Rodulfo, iterum abbas electus anno 893.

tionem, ni fallor, proximi Dominici diei hora secunda, A nebula pro natura loci manicanter (mane) nata adhuc aerem maculante, apparuerunt pedites inæstimabilis plurimæ (41) eodem clivo quo et anteriores descendere, cursuque cæcitate castellum tendentes minime introierunt, subsequendos ante januam exterioris introitus præstolantes. Equites vero quasi arena innumera multitudinis diverterunt ad locum quemdam certaminis, nil secus quam siculi prospectu novæ visionis dolore suorum occisorum recrudescente, more elephantum qui sanguinis visione excitantur in iram ad præliandum; ita isti exacerantur ad suorum severius et crudelius sanguinem vindicandum. Et cum aliquandiu dolendo ibi deliberarent, nilque aliud proficerent, nisi quod tabida et putrida corpora conspicerent, facto præpeti cursu tanquam primo impetu munitionem capturi pervenerunt ad socios, unaque rabido cum fremitu irruentes, peditibus decretum est dira impugnatione castellanos incendere. Equites quidem Deo tribuente properabant ad locum naturaliter munitum, scilicet S. Bertini piissimi suorum protectoris ac promptissimi maximis in necessitatibus liberatoris monasticum (42) monasterium. Talia quoque nec sine Dei dispensatione existisse credimus, sicuti protinus perspicue experti sumus nutu, ut ubi major fienda erat communis victoria et perficienda, cœlestis auxilii divini copia, numerosior ibi congregaretur hostium plurimia. Venientes autem statim eodem momento, remiserunt equos per pabulatores in pascua ad villarum loca, talique studio acceleraverunt mansiones ædificare, veluti post munitionem infractionem pro firmitate loci gromnarumque (43) opportunitate longo tempore inibi velint consistere. Interim pedites ex tempore introitus totam diem cum agilioribus equitibus ad castelli munitionem pugnare non cessantes, diversis et insolitis artificiorum generibus per vices successioinum globatim et cuneatim contrarios lacessendo respirare vel ad modicum non patiebantur. Siquidem ignita utensilia et frusta candentis ferri more grandinis fundibilis in eos jacientes, sagittarum quoque imbres in eos pluere non intermittentes, multaque alia quæ enumerare et fastidit et difficile sit, offendicula molientes; ad postremum fossas circa munitionem miræ et altitudinis et amplitudinis factas munientes, ceu vimineis parietibus stramine et orangeno siccamine compleverunt, conantes incendio profligare, quibus aliorum artificii argumentorum non potuerint prævalere. Sed aliquantisper eis se subtrahentibus, nostri in eisdem straminum aggeres lignorumque strues, Deo donante, prosperoque eis venti turbine flante ignem caute immitentes, illisque nescientibus minusque speranti-

bus, æque ignem ut idipsum eis facerent inferentibus, exardescente stramine plerique eorum ustulati sunt, vix subrepti mortis discrimine. Deo autem propitio, nulli ex nostris vitam prolixo scammatum (conflictus) spatio magnopere periclitabantur, nisi tantum unus frater (44) monastici ordinis ictu sagittæ inter duo tabulata propugnaculi ubi stabat, percussus est sub inguina: qui et ipse convaluit. Verumtamen ad vindictam minus armis excitati, acideo minus cauti plagiæque sui famuli, alium æque ejusdem ordinis fratrem permisit retribuere hostibus dignam repensionem.

CAP. X. De monacho qui tyrannum sagittando occidit.

Fait namque tyrannus quidam partis contrariorum cæteris omnibus, ut videbatur, asperior et robustior, ac in arte pugnandi argumentosis factionibus astutior, qui nec ad punctum cessavit fortiter pugnare, aliosque quasi sine mora mœnia capturos instigare. Ex nostra quoque parte, quamquam pro crebra hostium ingestione tenacius instarent defensionem quam objectionem, artibus tamen viribusque quibus poterant et habile fuit, strenue atque agiler resistere: aut, omnes intentissime omnimodis certantes, si quo modo infestissimum illum quivissent impedire inimicum. Sed non fuit ulli eorum tributum, pro eo quod voluit illos Deus intelligere, et in confinio vitæ mortisque constitutis significare, ex qua parte imminentis levamen periculi deliberaretis clementer transmittere. Ac ideo decrevit, ut prætulimus, monastici habitus juvenem arcum arripere, quamquam illicitum vel inhabile sit huic ordini arma tractare; intendensque illum diligenti consideratione jactante prosiliendum, de propriis viribus licet dubius, sed Dei tamen auxilio minime ambiguus, inserta arcui sagitta implorans Dei auxilium tensa chorda traxit fortiter, ac divinæ impulsione datione infixit frontem jam dicti tyranni viriliter. Hoc autem mortuo, cessaverunt alii ab impugnationis tumultu, mittentes protinus qui eventum rei senioribus eorum nuntiarent, morando in atrio jam dicti monasterii, curialibus tamen in ecclesia beatissimi Petri in concilio residentibus: quod factum cum a referentibus illis conquireretur, eosque hoc aliquantisper, non tamen magnopere gravaret, lentiusque ac securius quam illo vesperi agendum esset deliberarent, in tali interstitio ecurrit aliquis ex eis, et deposuit crucem retro altare B. Bertini stantem; reversusque ad socios, irreverens coram eis cepit eam defabricari stylo ferreo, qui sol vocatur, unde solet excui ignis silicee. Nuntii autem præfati tantæ morositatis spatio inquam accensi, proacibus conviciis aggressi sunt eos increpare durius dicentes: Calumniosa multum res fuit et indigna quam agitatis. Non enim

(41) Eadem voce non semel usus est auctor, infra capp. 10 et 11; supra item non semel.

(42) Nota vocabulum; non erant tum temporis monasteria monachorum et canonicorum.

(43) Gromnæ seu gromnæ, loca palustria et

herbosa; in alio ms. legitur *gromnarum*

(44) Et fratres etiam tum dicebantur clerici et canonici; unde hic frater monastici ordinis, discriminis ergo.

de vindicta occisorum nostrorum indignamini, nec de nobis certantibus partimque pro nobis deficientibus succensemini, nec super castelli captione, quæ nihil tardaret, solum si libuisset, illos impetere studetis: insuper quoque nec de præda inhæbita advertitis, quoniam si hi tantum habuerunt spatium noctis, omnia sua aut infodient, aut in puteis, seu abditis quibusque locis abscondent; quia timent se pro certo in delitionem vel in mortem ire. Atque illi in iram versi furibunde exarserunt, continuo de sessionum locis exsistentes, suisque diis vota solventes, scilicet si munitionem illo vesperi capere potuissent, nemini masculi sexus usque in mane parcere. Cujus fastuosæ jactantiæ superbissima verba horrendæque temeritatis minacia prolata, nulli fas est fieri ambiguum interventu B. Petri apostoli precibusque exaudibilis Christi confessoris Bertini, in quorum quasi in eorum contumeliam hæc fuerunt facta et dicta, ad aures pietatis Dei super his indigne ferentis fuisse suppliciter prolata. Actutum etenim jam fatus violator salutiferi signi, ut credimus, ad impeditonem tam crudelis edicti, percussus protinus est plaga insanabili. Nam os ei subito contractum est cum aure adusque occipitium, oculique subversione retorti, et spumans et tremens volubatur per terram. Quod cernentes paulo ante arroganter sævientes cœperunt angustiari, pallere, tremere, percussosque commanipulares dilectos prius tunc velut abominabiles execrati, solum sibi asylum perfugii reputantes, si viam prius ventam repetere concederetur. Tali itaque Dei vindicta alii icti, alii territi, præpropere arripuerunt propria vexilla parietibus ecclesiarum innixa, quæ inibi missa byssino splendore candentia recipientes, mirati sunt piceo colore nigrantia; sicque rapido cursu per medias præcípites vacillando proruperunt ecclesias, non vino ebrii, sed indignatione Dei et offensis sanctorum consternati; tardumque eis videbatur monasterii portas attingere, ita ut potius lætarentur tunc de exitu, quam paulo ante super diu desiderato introitu. Egressi vero et aliquantisper pene elapso spiritu resumpto, residuorum recordati sunt debili-um. Nec tamen ullus eorum ausus est pro eis reverti, sed vocantes ad se quemdam strenuum juvenem quondam captivatum de colonia S. Wilmari, qui ab initio huic facto intererat, præceperunt ei ut quantocius tentaret redire, ac si vivi fuissent eos adduceret. Qui reversus injuncta perficere, reperit ut ante errando huc illucque eos palpitantes, ac contractum ut prius jacentem fere exanimem, qui et inibi, quia egredi nequivit, remansit, plurimisque diebus miserabiliter tabescens elemosynis bonorum hominum vixit, latratibusque quibus valuit miracula Dei illic effecta testificatus fuit. Præfatus vero juvenis data uni ex cæcis manu, sicque unus post unum sibi hærentes, protracti sunt ad cæteros: qui etiam interim horrore mortis trepidi clangore frequenti increpare citabant, stridentibusque tubis sonitu magis significante, imo compellente

fugam quam hortante ad pugnam. Quod audens omnis plurima [i. e. turma], ubicunque fuerant sive circa castellum seu in tabernaculis vel in paucis constituti, noto plangore fugæ pavefacti, magisque divina virtute conterriti, nec dominos, nec socios, nec notos repetentes, præcipiti fuga ubicunque visum fuerit quo ocius aut fugere, aut abscondere potuissent tendebant. Principes autem præfati cum eis quos secum habere poterant se adunant s, et e regione munitionis per portam introitus sui exire velociter anhelantes, nedam dicamus quod illo propinquassent, nec vultum illuc divertere vel quamvis tunc vesperasset, illa nocte infra sex miliaria restare audebant, sed directim tendebant ac versus arcem quondam opinatissimam Menapum, Domino illos Christo sicut suos misericorditer liberando, ita alienos a se dignis calamitatum cruciatibus percutiendo, divinitusque terrendo, longe perditione tenusque propulsando. Relatione enim eorum fidelium qui prælio interfuerunt didicimus quod pervenientes ad locum quo tendebant, in uno prælii congressu duodecim nobilium pugnatorum de illis profligati sunt, Deo illis dignanter in numerum occisionum et sacrilegiorum meritam pensionem recompensante.

CAP. XI. *Qualiter labarum (vexillum) paganorum positum fuit nitidissimum, et inventum tetricum.*

Antelatis etiam dignum cœlitus transmissum et eodem in tempore visum. Post exterius atrium portæ cœnobialis monasterii non longe retroactis temporibus a religioso quodam ejusdem loci monacho nemo quoddam frugiferum pulcherrime plantatum fuit: cujus in medio quasi collis tumbalis exstitit, habens in summitate sui pirum, cujus pira nimis grossitudinis dulcissimique saporis erant; referebaturque a senioribus ex plantariis fuisse beatissimi Patris Bertini. Quamobrem Patrum sancivit industria, fratres omni anno solemniter vestitos secunda feria Paschæ cum reliquiis et psallentiis (sicut mos est totam illam hebdomadam per diversas officinas facere), idem pomarium visitare, et in ipso monticulo completa oratione ad publica solemnia reverti. Quod nemo quia inter duo monasteria erat, ne forte latibulo inimicis esset, Christiani extirpare decreverunt. Venientes itaque, ut prætulimus, pagani, in antefati collis cacumine principale vexillum, quod labarum vocari futur, alto stipiti pro terrore infixerunt, quo eminus prospicientibus terrorem incuteret. Sed et regione eodem in loco misericors Dominus evidentissime declarare voluit quod ipse de cælo respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (Psalm. xlii, 2). Nam labarum præfatum quod nitidissimum fuerat ibi positum, abreptum in se, tetricum evulsus est: ac in tempore inceptions mirabilium præfatorum, nebulosa caligo totum jam dictum text memoris locum, ita ut nec montani ab junioribus, nec inferiores a superioribus videri possent. Columna quoque nubeca in medio caliginis

cœlitus pendula super ipsum collem videbatur, A quem medici variolam (49) vocant, morti videretur simulans speciei suæ colore pluvialis iridis varietatem, coæquans sua etiam amplitudine suppositi collis latitudinem: nec antea se fidelium intento eam considerantibus subduxit obtutibus, quam omnis illa hostium plurima [i., turma] funditus discessit: evidentissime visibiliter omnipotente monstrante, imo provocante misericorditer nos Deo, ut illuc jugiter omni mentis intentione totaque cordis devotione debeamus oculos tam exteriores quam interiores in omnibus necessitatibus figere, quo nos pretiosissimi Filii sui sanguinis redemptione dignatus est invitare, qui cum eo vivit, gloriatur et regnat Deus, in unitate Spiritus sancti, per immortalia sæcula sæculorum, Amen.

(45.) CAP. XII. *De ingressu feminarum.*

Cum venerandus Pater noster Bertinus postquam a diabolo in specie mulieris tentatus esset, et a S. Martino visitatus et liberatus, considerans omnino monachis non expedire sexu femineo quovis modo communicari, sub anathemate ingressum feminarum de aditis ejusdem cœnobii penitus exclusit. Quod ab ipsius B. Bertini tempore bene ab omnibus observatum est, usque ad illud tempus in quo Adala nobilissima conjux Arnulfi comitis et abbatis (46) istius loci cum sæpissime magnis infirmitatibus esset aggravata, desiderare cœpit ut in hoc monasterio ei licentiam monachi darent intrare, ut coram altari sancti Bertini pro salute deprecatura liceret se prosternere. Hujus igitur rei causa advocatis venerabilibus episcopis Wicfrido (47) Tarvenensis Ecclesiæ episcopo et Folberto Cameracensis, denudavit eis desiderium suum; accepta etiam a monachis licentia anno Nativitatis Domini nonagesimo trigesimo octavo, annoque quinto Ludovici regis, feria secunda Paschæ introduxerunt eam præfati episcopi in eodem monasterio, non sine tremore maximo; quoniam hoc illa prima facere præsumpserat, quod antea reginarum nulla concupiscere vel audebat. Sicque introducta, et ante altare B. Bertini prostrata, devote oratione fusa plenam corporis sospitatem recepit. Intrando autem plurima huic loco ornamenta (48) contulit, et quandiu vixit, nunquam donare cessavit.

CAP. XIII. *De illo qui S. Bertino filium suum morti proximum obtulit.*

Eodem tempore Rodulfus ipsius castelli prætor urbanus, filium suum nomine Walterum cum morbo

(45) Quæ sequuntur, aliorum videntur esse auctoris.

(46) Is Sithivensis monasterii collapsam disciplinam reformari curavit anno 944, per S. Gerardum, ex Iperio capp. 23 et 24.

(47) Frodoardus in Chronico ad annum 935: *Artaldus archiepiscopus Wicfredum quemdam Monachum (nempe Sithivensem teste Iperio cap. 22, parte II) Tarvanensi ordinat Ecclesiæ præsulem, quo ex auctore discimus Wicfredum Morinensem episcopum synodo Trevirensi interfuisse anno 948.* Vide Iperium cap. 23, parte II.

(48) In his continum miræ magnitudinis operisque

esse proximus, ulnis propriis sustollens ante S. Bertini altare deportavit, monachumque effecturum si ejus pia juvaretur intercessione, spondidit. Quem mox saluti restitutum ac Omnipotenti famulum et S. Bertino obtulit monachum perpetualiter permanurum (50).

CAP. XIV. *Qualiter hic locus meritis sanctorum Vincentii, Audomari et Bertini ereptus est ab incendiis discrimine.*

Veridicorum virorum qui interfuerunt, sedula compertum est relatione, quomodo tempore viri venerabilis domini Odberti abbatis, locus Sithivensis cœnobii meritis S. Vincentii Christi martyris et sanctorum confessorum Audomari atque Bertini dudum divinitus ereptus sit ab incendiis discrimine. Quod quia videtur adeo audientium utilitati congruere, licet tandiu celatum sit scriptorum negligentia incuriæ, tamen dignum ducitur officio styli commendari memoriæ. Nulla istic antiquitas de præfato Christi martyre custoditio agebatur solemnitas, nisi tribus lectionibus totidemque responsoriis: at ubi propria ipsius a quibusdam fratribus huc allata devenere responsoria, extemplo a fratribus eorum suavis mulcedinis percepta harmonia, uti sunt admodum delectabilia, his fratrum juvenas plurimum est delectata, atque futuræ ex tunc observandæ celebritati adplene instructa. Exin depositio supradicti sancti singulis annis præter solitum duodecim lectionibus decentius coli cœperat, ac fratrum devotio magis magisque erga sanctum Dei quotidie crescebat. Quod cum aliquorum annorum fieret revolutione, nec fratres desisterent ab hujusmodi sancta devotione, contigit uno anno paulo post transacta decenter ejusdem celebri depositione, scilicet in ipsa S. Gregorii festività quæ constat quadragesimali tempore, magnam demum unius advocatorum claustrum atque monasterio contiguam ex immortuo cerei fungo succensam ardere. Quæ ut erat valida, horribiles flammæ evomens, claustrumque illa parte qua steterat, fumo igneque velans, omnibus monasterii officinis excidium minabatur, fratresque jam de tanti loci desperati liberatione solum ad extrahendos ecclesiæ thesauros et quæque suppellectilia occupabantur: cum propitia Dei providentia tres columbæ instar nivis candidæ, cœlitus (ut credo, utque post res edocuit) elapsæ, campanarium palam multis videntur ter circumvolitare, et nunc hic, nunc illic super

præcipni quæ adhuc durat, inquit Iperius cap. 28.

(49) Vulgo *la petite vérole*. Boam appellant medici.

(50) Hic supplendum id quod dicit Iperius in Chron. cap. 27, parte II: *Abbas Rayenoldus jussu comitis Arnulfi, cognomento Vetuli, reliquias SS. Audomari et Bertini trans Rhenum ultra Neomagum, ubi tunc imperator residebat, delavit, ut terras suas sibi vindicaret. In qua deportatione miraculum accidit in Tiule portu, de custode ecclesiæ illius dictos sanctos blasphemante, et eis ingressum ecclesiæ prohibente, isti a Deo percusso et mortuo. Aliam delationem anno 1087 factam in villam Ostreselam lego apud eundem cap. 39, parte II.*

pinnaculæ sessiones alternare. Quod nonnulli cer-
nentes, a Domino talia effici existimabant, talibus-
que indicis locum istum a tanto incendii discrimine
servatum iri orantes exoptabant. Cumque adeo
ingens esset, uti principis [f., principi, *id est* prin-
cipali; aut principis S. Petri] adeo claustro immi-
neret, ut vix aliquod intervallum interfuisset, tan-
tumque incendii ex hac grassaretur ut longe hinc
distantia domata exinde invaderentur, magna etiam
pars ipsius castelli consumeretur, Deo gratias non
solum omnis hic locus a tanto periculi dispendio
ereptus, verum etiam ejusdem ereptionis manifes-
tiori revelatione non multo post glorificatus
est. Adhuc autem duraverat illud avitum S. Pe-
tri monasterium a S. Bertino patrono nostro (ut
dicebatur) constructum, ad quod crypta quædam
permodica ab oratorio S. Martini præbebat acces-
sum. Quod quidam fratrum Rambertus nomine,
hujus loci monachus, ob amorem S. Petri aposto-
lorum principis sanctique Bertini ejusdem structo-
ris recolens, singulis noctibus, peractis matutinorum
excubiis frequentare ac ibidem psalmodiis et sanctis
meditationibus pernoctare solebat. Hic cum in eo-
dem quadagesimali tempore paululum post præfatam
illius combustionis comminationem quadam nocte
peractis matutinis talibus operam daret, et quoniam
matutini solito citius ipsa nocte sonuerant, vigiliis
fatigatus sessum peteret, atque, sicut est infirmi-
tatis humanæ, ibidem somno gravatus paululum
dormitare cœpisset, visum est ei videre quemdam
magnificum virum dalmatica leviticisque cultibus
candidatum sibi astitisse, seque an dormiret ro-
gasse. Cum vero præ timore nihil, ut sibi videbatur,
ad hæc posset respondere: Noli, inquit is qui vi-
debatur, metuere. Adjecitque: Sed nosti quis sim
ego? Ad hæc ille: Ignoro, domine. Tunc ille: Ego
sum, ait, frater Vincentius, et gratias refero vobis
pro observatione meæ celebritatis atque proba de-
votione quam circa me geritis. Nunquid etiam vos
latet quid illæ tres columbæ super nivem candidæ
quæ istic in immensum furente Vulcano apparue-
runt? Cui ille: Latet nos, sancte Dei; auspicato
nostræ protectioni a Domino talia arbitrabamur
propalari. Et ille: Rite, inquit, arbitrabamini. Ego
enim eram cum sanctis Audomaro atque Bertino,
qui huc vobis venimus præsidio. Nam, quorundam
culpæ exigentibus, omnis locus iste in deditionem
flammarum a Domino fuerat traditus, verum causa meæ
memoriæ quæ hic in tam longinquis oris a vobis
agitur, et quia tam devote festivas meæ depositionis
observatur, ego cum sanctis quorum hic emerita
corpora venerantur, coram majestate Domini pro
vobis opportunus interventor adfui, et a benignis-
simo Jesu ereptione hujus impetrata cœnobii, nec
mora huc adventavimus vestræ conservationi. Quæ
omnia abbati Odberto, cunctæque congregationis
fratribus detege, et ut ex his miserantis Domini
objurgationibus emendatioris flant commune, ne
aliquando districtius seriantur correctione, meaque

ex parte magnas gratiarum actiones cum is ne ne-
gligas reddere, quod tantum devotionis affectum
circa me gerere, quodque mei natalis observatio-
ne tam decenter tamque humiliter instituerunt colere.
His dictis somniator evigilavit, et is qui videbatur,
disparuit. Cujus revelationis nectare frater illa
mellificatus animus, imbre perfundebatur la-
rymarum. Mane autem factum cum in utroque nutaret,
scilicet utrum reticeret, an palam faceret, quemdam
priorum nomine Grimwaldum accersitum consuluit
super hoc, quid factum opus esset. Illo autem hortante
ac suggerente sancti ipsius jussionibus parendum
esse, nec occultari debere, una utrique Patri vadunt
indicare, deinde ejusdem Patris jussu omni congrega-
tionis phalangæ. Testabantur vero fratris ipsius la-
rymarum, quarum ubertim in referendo manabat inunda-
tione, omnia quæ dicebantur vera fuisse. Cumque inter
plorandum et hæc inter dicendum audissent fratres
gratias sibi referri ex parte tanti martyris, actutum
cuncti prorupit in lacrymis terras petiere oculis,
ac plurimum conjubilantes super his benignissimum
*Domini laudaverunt et benedixerunt in canticis la-
biorum et citharis (Eccli. xxxix, 20)*, qui sic placatur,
et fertur in iniquitatibus nostris sanctorum suorum
intercessionibus ac meritis. Qua de re prædictus
abbas cum sibi subjectis omnimodis excogitans quo
pacto præcipuum militem Christi dignus viderent
extollere ac venerari, quatenus tantum pro se in-
tercessorem coram divina majestate jugiter possent
promereri; peracto quod nunc superest oratorio B.
Petri apostoli, aram ipsius martyris in eodem jus-
tit constitui, et ex tunc omni anno ejus natalem in albis
cum omni devotione decentissime custodiri. Nos au-
tem, fratres charissimi, jam districtiorem prælocutæ
comminationis correctionem experti, utpote qui no-
stro tempore omnem locum nostrum traditum desola-
tioni oculis nostris, peccatis nostris hoc promerenti-
bus, perspeximus igne devorari, tantem tempus visi-
tationis nostræ in hoc nos oportet cognoscere, et quid-
quid in nobis Domino nostro perspeximus displicere,
a sanctuario suo, hoc est a cordibus nostris festine-
mus auferre, atque gentes vitiorum quæ in hære-
ditatem suam venire, *ne ponant Jerusalem in pom-
orum custodiam (Psal. lxxviii, 1)*, eminus a nobis
studeamus propellere. Illius quoque Dominicæ super
Jerusalem factæ comminationis memores simus,
quod *non relinquere:ur in ea lapis super lapidem
(Math. xxiv, 2)*, qui non esset destruendus, eo quod
non cognoverunt suæ visitationis tempus (*Luc. xxi, 44*):
atque post tantam incendii desolationem jam
Dei gratia monasterio nostro ac omnibus reedifica-
tis et restauratis in melius, hoc speculo castiga-
tiores atque emendatioris effici omni conamine pro-
curemus, atque innumerabilium vitiorum exercitus,
qui Jerusalem sanctam Domini, scilicet nos, oppu-
gnare non cessant, diebus ac noctibus repurgantes
Christo nobis præsule effugemus, ac sacraria sua
Domino nostro sanctarum virtutum decoremus orna-
tibus; quatenus ejus ad nos adventum quandoque

promereri possimus. Sanctos etiam et electos Dei ad nostrum jugiter invocemus auxilium, quos ita promptos per hanc revelationem novimus nobis ad succurrendum, ac eorum exempla sequentes crucifigamus nos mortificatione vitiorum et concupiscentiarum, quatenus nos Dominus noster possideat filios mortificatorum, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

(51) CAP. XV. *Miraculum in villa de Caumont.*

Sancti Patris nostri Bertini hereditatis pars Novionæ urbi habetur contigua. Nam ibidem villa de Caumont adjacet, quæ tota juri ejusdem Patris debetur: tradita enim illi ab antiquo tempore titulis auctoritatis sancitur. Verum hujus villæ colonus quidam tyrannica abutens potestate nimiumque opprimebat bona illorum, modo vi quidem, tum autem quocunque modo poterat auferens. Hujus itaque insaniam ad id quidem deflectitur criminis, inque deterius evasit, ut partem colonie ipsius villæ invaderet, pervasamque suo juri ac ditioni vindicaret. Cujus vim invasionis cernens ministerialis qui ab abbate positus in sui loco cuncta villæ providebat, nefaria machinanti totis viribus obviabat, furibundo resistebat, atque fieri Deo sanctoque Patri injustitiam proclamabat. Tandem adeo multum ac sæpenumero reclamante, nonnullis æque etiam scientibus hujus rei veritatem, contradicentibusque insano cæpto iustus, in jus ventum est: tantum enim suis præsumebat viribus. Ab hoc itaque injuriæ causa demonstratur, ab illo vero minime quidem fore injustitia denegatur. Sic controversia agitur et ab utraque parte discutitur. Opponitur primum causa, ea palam statuitur, post eadem deliberatione sancitur. Tum deinceps ultima judicialis causæ res subsequitur. Si negas, inquit noster propugnator, Dei ditioni sanctique Bertini juri hujus coloniam villæ quam injuste sibi vindicas deberi; victus tamen confitebere, suam sancto victus reddes, et istam tuam minime recognosces: Opponam, inquit, enim caput (et monstrat dextra caput) periculo, tantum ob Dei justitiam ipsius conditus auxilium. Et econtra, inquit alter, me ipsum invenies paratum certare, nunquam victum fore dices. Vades (52) itaque dantur, duellum firmatur, dies statuitur. Post itaque rem tali jure firmatam minime sui villicus obliviscitur, sed adit Odbertum (53) abbatem (is enim eo in tempore Sithiu regebat cœnobiium), omnem rei seriem ordine pandit, orat sibi subveniri, ut constituto die aut idem præsens adsit aut in sui loco aliquos boni testimonii viros illo mittat, maxime autem orabat quod idem abbas præsens esset. Spondet is id quidem sese facturum, et auctoritate sui præsentia subventurum. Tum vero prostratus ante sanctum altare, Dei providentiæ se-

(51) Quæ sequuntur, item ab alio auctore scripta videntur.

(52) In duellis factis ad dirimendas res controversas dabantur utrinque vades, ut victori certa esset causæ oppugneratio. Gufbertus abbas de Novigento in lib. iii de Vita sua, cap. 14: *Datis vadibus,*

dulo diuque se totum commisit, suique misereri oravit: ac tandem petita benedictione abbatis, ut eius quasi quadam agilitate, magis solito raptim revertitur. Primum tamen sæpe et multum obnixè orabat, ne sui oblivisceretur. Veniente igitur statuto die se duello præparabat, tamen juxta promissum aliquos suo venturos auxilio sive ipsum abbatem expectabat. Itaque post celebratam a presbytero missam, devote finita prece, Eucharistia digne percepta, quod extra ecclesiam forte jacebat super saxum magnum assedit, versus locum Sithiu superius dictum erigens lumina, tensas palmas, vultum tenuit, solumque movens labia, magne puro corde clamavit. Forte Dei providentia ut declararet dignum meritum sui militis, abbas alias intendens promissum neglexit. Tum vero adversarius minas ingerens, verbis lacessens, moram facientem incusabat, et nonnulli suæ parti faventes probra contumeliam ingeminabant, eum timoris arguentes. Ille tamen manebat, expectabat, orabat parvipendens exasperantes. Et tandem erumpens in vocem: Adhuc, inquit, una morula mecum operabor dominum. Post vero ecce eminus aspexit, et duas columbas nive candidiores aera secare pennis vidit. In has ita diu lumina fixa tenuit, quorsum tenerent volatum, quodve signi volatus portenderet scire desiderans. Audierat enim quondam se dignari ostendere pium Patrem Bertinum, et in visione tenere hujus avis similitudinem. Itaque veloci volatu omnem procinctum ter ambiunt, postque ab oculis videntium evanescent. Illico surrexit et horrendum tonans, clypeo fulminans, cum baculo in hostem venit. Fertur denique quia dum surgeret, versoque baculo saxum percussisset, hoc ex se sanguinis rivulum emisisset. O digna quæ roboratur astipulaturque altero signo, mirum dictu, mirum visu sanguinem de saxo manare! verum quidem Dei est omnia posse. Tandem perfidus invasor crebris ictibus victus supercratur et soto prosternitur. Tum adeo male mulctatus sese victum multoties profitetur, injuste invasisse villæ illius coloniam proclamatur. Igitur vix ereptus a malis victoris domum deportatur, et post triduum mortuus est. Omnis vicinia hoc merito factum esse dixit, miraculi signa celebravit, sanctumque Patrem Bertinum devote extollendo coluit.

CAP. XVI. *Secundum miraculum de eadem villa.*

Verum quod nonnunquam bonis formidini est et unde virtuti studentes maxime corriguntur atque interius divino munere nitescunt, inde reprobi exterius audaciam sumunt, peccatum peccato addunt verum postponentes, carcatique nube mortalis rei deterius sequuntur, et in eis illud propheticum impletur: *Sanguis sanguinem tetigit (Osc. iv. 2)*, id est iniquus prava sive pessima malis sedulo fac is addit. inquit, *bello eum pugillaturus impetiit. Lege Acheri notas in hunc locum.*

(53) Odbertus abbas ab anno millesimo, post annos duodecim Hemfridum habuit successorem, testante Iperio cap. 34 et 35.

Igitur alter tyrannus innutritus sceleribus in prædicta urbe Noviomia exstitit, ferox animo, immanior scelerere, ante omnes alios die noctuque sanguinem sitiens. Itaque cum talis fama foret suæ iniquitatis, dolos fraudes hac illacque expandebat. Nam strages miseri populi dabat, non viro, non mulieri, nec parvulo parcens quidem. Sed cum jam maxima ex parte quæque villarum adjacentia devastasset, *Caumont* villa minime quidem secunda ab ejus insania exstitit, timens valde, quod sibi timebat postea evenit. Et cum audisset et revera sciret peremptum sorte duelli, et injuste agentes in villam admittentesque injuriam sanctum Patrem Bertinum vindicare, nullo modo insana mens ejus a solita rabie seu ab assueto furore requiescendo cessabat, verum quidem opportunum locum conveniensque tempus quo villam invaderetolvebat. Sed cum deesset ubi suæ rabiei audaciam verteret (jam enim incendio, rapina cætera pene omnia consumpserat), armat ducentos equites, versus *Caumont* villam iter arripuit. Attamen primum per devia tendebat similitudines fingens, quasi alio festinaret, forte e regione in villam irrumpit, armatis circumdedit, tum cuncta quæ infra erant bona diripuit. Casu omnia sua animalia, pecudes, pecora ad pastum extra villam die illo ierant; quæ cum redirent passim pascentia campis invenit. Heu! heu! duplex infortunium illis subito advenit. Infra villam quidquid habebatur melius, diripitur; extra vero quæcumque pecora pascebantur, abducuntur; cum ecce monachus, nomine Winradus, bonæ memoriæ vir dignus laude, missus ab abbate Roderico (54), utili quidem Ecclesiæ Dei nostrisque necessario temporibus, depopulata villa supervenit. Duplicatur ergo clamor ejulatusque, postquam eum videre: Succurre, succurre, optime vir, bone domine, iterant, accelera vadens post hostem, ad ipsa verba precantia funde, certi sumus ut quando te viderit, illico tibi reddet cuncta quæ per se ducit, quia omnia quæ infra villam erant deprædatus est. Tactus igitur mitis vir intrinsecus cunctarum magnitudine querelarum, velociter post ipsum admissis equo festinavit, consecutus eum salutavit. At ille typo [typho] superbix ferocitate animi inanime quidem respexit, nec salutanti monacho servo Dei reverentiam exhibuit, quo saltem verbum redderet. Urgens tamen isdem calcaribus equum, habentis moderans propius accessit, audacius locutus est: Prædam hanc a villa sancti Patris Bertini abripiens injuste ducis; redde igitur ne ob injustitiæ temeritatem, ne propter injuriæ severitatem iram Dei digne incurras. Noluit respicere, dedignatus est oranti reddere responsum. Ignorat is quid ageret; dubitabat enim ignorando, ignorabat dubitando ad quid rationis seu consilii se vertere posset. Videbat enim se contemni, cernebat preces suas despici: verum tamen præmeditabatur quod ferocitatem animi

A ejus pollicente aliquid molliret. Duo igitur illi offerre, cæleste et terrenum bonum, sententiæ fuit. Obtulit primum, alterum quidem haud obtulit, non enim effectus, non causa, non tempus fuit. Hic equidem submissa voce, humili oratione hæc corpi proferre, vultu ordinis servans reverentiam quam et habitu et mente gestabat. Oravit equidem, non autem peroravit. Vere spondeo, ait, certe promitto tibi ducentas missas. Cum perorare voluit, verum ille indignans imperfectam orationem ab illius ore tulit, (at ut communi vulgarique verbo utamur) monachus pie ducentas missas, alter prave despectiveque protulit ducentas fessas. Ter denique eadem verba repetit, et ferum calcaribus urgebat. Adhuc itaque verbum contemptibile in ejus ore versabatur, B cum subito de equo cadit, in caput ruit, galea terra figitur, collum ruinæ casum sentit; tum quoque humana et secreta alvi per naturalem meatum erupore. Merito ergo ex illa parte plectitur dignaque multatur pœna, unde in sanctum Patrem emanavere opprobria, et juste digneque quidem inferius putorem emisit, qui superius similem fetoris causam labiis et lingua in ore revolvit. Interea sui ducebant prædam, ignorantes dominum suum passum fuisse talis casus ruinam, et tamen, fama cogente, prædam dimittunt, ad dominum suum festinant, mortuum quidem et multatum vindicta cælestis iræ reperiunt. Tandem præda reducitur ad propria, nomen Domini ab omnibus laudatur, sanctique Patris Bertini patrocinium veneratur. Hi læti insignis triumphus gaudia celebrant, illi tristia funera ducunt. O Dominum omnipotentem in sanctis suis gloriosum! o Deum in altitudine majestatis, in potentia magnitudinis mirabilem! Quis dubitet hanc palmam nobilis triumphus ascribi posse meritis sancti Patris Bertini? In argumentum itaque fidei monachus supervenit, accedens humiliter oravit, verba precantia coram Deo fudit, qui nunquam despicit sperantes in se, superbos semper humilians, et humilibus dans gratiam, redditurus unicuique secundum opera sua, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum.

CAP. XVII. *Tertium miraculum S. Bertini de villa de Caumont tempore Bovonis abbatis.*

Quidam, Bodera nomine, subministerialem agebat causam cujusdam majoris præditi potestate, advocacionemque sibi vindicantis villæ proprii juris S. Bertini, *Caumont* nomine. Hic quia una et timeri ac placere desiderabat, nimium nimiumque vicinias labore usque impense acto premebat. Verum pro causa hujus moliminis et pro tantæ controversiæ injustitiæ; quidam monachus, Heribertus nomine, qui abbati Bovoni in regimen hujus cœnobii successit, ex (55) præcepto venerandæ memoriæ jam dicti Bovonis agens curam ipsius villæ, curavit hunc sæpius admonere ut desisteret a nequam actu et ab omnium opprobria. At palam arguentem scela-

(54) Rodericus ex monacho Vedastino abbas post Hemfridum creatus anno 1021, obiit anno 1043, cui

successit Bovo, dignus tanto patre filius et hæres.

(55) Anno scilicet 1065. ex Iperio, capp. 57 et 58.

ris velut metuens fugiebat, clam autem illi detrahens subdolos machinamenta instruebat. Super his vero dolens monachus, dominum illius adiit, suorumque ac suam injuriam patefecit. Ego ipse, inquit, per me hunc primum curabo minari: et si deinceps hæc admiserit, pecuniæ sentiet damnum. Revertente vero monacho forte alter jam dictus advenit. Cui dominus ejus: Heribertus, inquit, monachus tibi succenset, dicens, quia rucolas meo servitio subdis. Redit siquidem ille armatus præcepto domini, malumque evomit latentis veneni. Nam apprehendit boves illius in agro pascentes, et servitio domini sui subdidit, eosque per totum triduum tenuit. Ut autem placuit, macilentos multumque afflictos, uti sit, tot laboribus reddidit. Inde adeo motus quidem monachus nequam hunc verbis aggreditur. Usque ad id temporis libera exstitit nostra curtis ab omni servitio, fuitque suæ potestatis, nec quis priorum ausus fuit in ea sibi vindicare aliquod jus sive vim invasionis. Quamobrem ergo nostros boves abegisti, et in servitium alterius vindicasti? Non mirum quidem si nequam prava ore profert, majus est opus ac si esset dictum: Si tuus, inquit, sanctus Bertinus bos esset, jugo meo jungeretur, subque labore ingemeret, qui tuos quereris meo labori insudasse. At ille inquit: Quid dixisti, nequam vir? et si cogitares quod nefas dictu est, nequaquam palam proferres. Plectere, miser, merita plectere poena, multabere cœlestis iræ virga. Dum igitur isdem valde motus super his pedem averteret, merito digna percussus est plaga. Nam facies illius ad posteriora illicto flectebatur, adeo ut occiput, quod erat siniciput, et siniciput, quod erat occiput, haberi videretur, præter quod facies suis formis insigniri deberet: collum enim distortum et tumidum, labia aequè quidem tumentia, et aliorum ac deberent versa, lumina quoque oculorum inversum aspicientia cernere erat. Et quid plura referam? quod mirum dictu, magisque visu est, nihil humani in eo intuebantur: talis itaque domum deportatur. At taurinos mugitus emittens omnem viciniam suæ poenæ cruciatu movebat. Erat enim in homine videre miseriam. Verum suis precibus aliorumque rogatu, et quia voluit videre multatum, una cum aliis noster monachus Heribertus illo venit. Cujus præsentiam intelligens voce (non enim visu hunc ipsum agnoscere quiverat) quo pro se oret deprecatur intente, ac sæpe multum rogat. At ille compatiens misero, (quis enim mortalis hunc hujusmodi cernens non compateretur?) aciscitur an velit amodo resipiscere funditusque priorem vitam corrigere. Eadem, inquit, passio et incurabilis percœllat me feriens, si sane sanatus in omnibus emendari neglexero. Creditur igitur bonus vir sponsioni illius, reversus est continuo, oravit, sanitati restitutus est. Sequente autem die claris indutus vestibibus, valentior atque sanior solito apparuit. Mirantur omnes qui eum novere percussum, tam repente convalescere; sed ipse alia fingebat,

A componebat orationem aliorum verba detorquens ac deberet. Verum cum sæpe mendacio contra verum stare homo assuesceret, faciendi assiduitas aluit audaciam, audacia vero congeminavit crimen, erimen quoque meritam intulit mortem. Necdum triduo post hæc transacto, boves cujusdam pauperis rapuit, ditioni falsi juris subdidit, nimisique laboribus prohibito sui proque temporis quantitate insudatum tenuit. Necdum boves reddiderat, et majora quidem actum ire forte cogitatu volebat, cum forte eadem passione qua primum percussus, cedit in terram, miser tum quoque non homo esse, non mortale sonare videtur. Nam pro humanis verbis mugitus dat pro planctu, pro querela rabiem agrestium ferarum imitatur; orat amicos quo pro se rogent, nec refert quidem; deprecatur auntiis, ut sese visitatum veniat monachus: id quoque minime quidem meretur. Igitur eodem die quo rursus percussus eadem infirmitate est, vitam quam postposuerat, perdidit, mortem quam secutus fuit, vidit, invenit, sensit.

CAP. XVIII. De inventione corporis S. Bertini.

Modernis temporibus exigentibus iniquitatibus nostris, ut oraculo cœlesti ostensum est, utque digestum penes nos invenitur in memoria S. Vincentii martyris, ultio super nos divinæ pendebat indignationis: nosque usque ad animam percussisset, nisi idem sanctus martyr cum sanctis patronis nostris, Audomaro videlicet atque Bertino, intercessores pro nobis coram Domino assurrexissent. Verum misericors Dominus sanctorum suorum interventionibus flexus ad pietatem, indignationis suæ ad tempus distulit correptionem, confessionis plenitudinem ac sanctæ conversationis præstolans meliorationem. Ilac itaque redargutione unanimiter perterriti et ad tempus poenitentia ducti, cum finitenus in novi hominis sinceritatem æmulatione sancta foret enitendum, a nonnullis iterato reditum est in luti volutabrum. Tandem iniquitatum nostrarum enormitate irritatus supernus Arbiter, exteriorum donum suam, uti longe antea divinitus comminatum fuerat, igni miserabiliter ad devorandum deliberarat, et ut dictum est, a sanctuario meo incipite (*Ezech. ix, 6*), sedes Dei subito igne invaduntur: qui rapacitate sua totius claustrum gyrat confinia, et nihil intermisso exterminavit omnia. His ita consumptis, insecuta nocte cuidam seniorum nostrorum in somno visum est videre quemdam magnificum virum, habitus candore niveum, vultus splendore fulmineum, quodam loco claustrum perstitisse, diligentique obtutu circumspicis omnibus extensa dextera omnem cœnobii locum benedixisse. Qua de re etiam colligitur locum a quibusdam commissis jam expiatum, demumque in pristinum vel potiore decorem aliquando miseratione Dei convertendum. Interea nobis dio expositis denuo necessitate cogente tecta reparantur, murisque utrinque adhuc stantibus superponuntur. Cunctis pro tempore ac pro posse repa-

ratis seu potius dealbatis, ædificandæ ibidem cryptæ causa cardinale (56) S. Martini altare mutandum fuerat, quod sine pontificis fieri præsentia minime decebat. Cujus rei gratia accitus episcopus satis benivole accurrit, aram destructurus cum multis accessit, illaque subversa domum rediit. Quo in loco dum uti ad locanda fundamenta altius foditur, dum multa terrarum copia effertur, ecce sub ipso sacro altaris loco quoddam apogæum (57) duris lapidibus, tegulis, antiquoque cæmento operose conditum offenditur: nec tegi, nec detegi ultra illud permittitur, ne forsitan si absque bonorum virorum testimonio detectum solveretur, aut tectum aliquandiu fratres hujus loci occultare conarentur, quorumcunque æmulorum derogationibus criminarentur. Tandem super hoc communicato proborum consilio, pluribus idoneis testibus circumstantibus, cum processionibus, crucibus paratis et cereis acceditur, et fratribus, ut decebat, interim litanias cantantibus, cunctisque demirantibus apogæum detegitur, ac multo multorum sudore a prima diei hora usque in vesperum ferreis instrumentis vix dissipatur. Quod tandem apertum, plumbeum scrinium omnium astantium oculis apparet continuisse, illoque soluto cunctis circumstantibus emerita cujusdam sancti membra revelantur, et sub dextero ejusdem sancti humero crux argentea reperta extrahitur, fratribusque ad manus profertur, has tantum trium verborum continens notulas: Sanctus Bertinus abbas.

CAP. XIX. *Miraculum quod factum est eodem momento quo sancti viri corpus inventum est. Leonis papæ licentia pro ejusdem elevatione.*

Talibus ergo iudiciis pretioso super anam et topazion invento ac comperto beatissimi Patris corpore, cum eatenus diutina et gravissima omnis terra decocata pessumdaretur siccitate, ecce eodem momento præmissis multis tonitruis atque coruscantibus fulminibus plurima subsecuta est inundatio pluvialis. Quia sufficientissime debriata tellus, cultoribus suis in novos fructus sese rediviva spe janjanque cœpit dilatare. Facta est autem hujus sacratissimi corporis inventio anno assumptæ humanitatis Christi millesimo quinquagesimo, decimo sexto Kalendas Julii. Sacro igitur corpore jam revelato, ut dictum est, ac detecto, eadem urna sua relegi, et locus, ut pridem fuerat, jubetur remuniri, quousque majorum consulto, quid super ipso foret agendum posset deliberari. Hac tempestate domus papa Leo, cognomento Bruno, sanctæ Romanæ præsidebat Ecclesiæ, cujus sagacitatis ac probitatis fama per totum orbem spirabat odorem suavis fragrantis; ad quem necessitate urgente, quo majorum auctoritate fratres hujus loci corroborarentur, fidelis legatus exquisitus et repertus dirigitur, quatenus quid-

(56) *Cardinale altare, infra cap. 31 capitaneum altare*, id est primum altare in apside seu in fronte basilicæ pone majorem aram locatum, in quo missa matutinalis celebrari solita dicta *missa cardinalis*, supra lib. II Mirac., cap. 7. Certe altare S. Martini

A quid de his ipse apostolicus cum gravioris consilii viris egregium sentiret, eis pro nomine Domini mandare eodem legato non differret. Quem cum adisset, ac jam coram eo admissis sibi data copia fandi esset, rem gestam per ordinem domino papæ succincte, prout in multis tunc occupato exposuit, testimoniaque Scripturæ, et crucem cum sacro corpore repertam quam secum pro testimonio tulerat, obtulit ejus præsentavit. Quibus visis, et hi qui tunc forte secum aderant, scilicet patriarchæ Aquileiæ, archiepiscopis, præsulibus, abbatibus, ducibus ac primoribus, demonstratis talibus ait veritatis iudiciis nequaquam debere diffidi, sed tutius ac firmiter credi, præsertim cum in multis annalium gestis satis possit inveniri, cunctos pene Galliæ terminos, maximeque nostra ac cætera maritima loca frequentibus Danorum incursionibus, deprædationibus incendiisque populata, et ob id multa sanctorum corpora quædam a locis minus tutis translata, quædam vero clanculum, sicut de sancto Bertino factum constat, vel maceris vel terris sunt recondita. Quibus responsis apostolici domno abbati Bovoni fratribusque hujus loci ab eorum nuntio relatis invitantur domus Wido Remorum archipræsul et Drogo Morinorum episcopus cum multis spectabilibus personis. Diversique cum eis adsunt abbates e diversis locis adventantes; innumeræ populi huc ruunt multitudines.

CAP. XX. *De elevatione ejusdem protectoris nostri Bertini.*

Anno igitur Verbi incarnati millesimo quinquagesimo secundo, sexto Nonas Maii, paratis præsulibus, abbatibus, monachis atque canonicis, quibusdam etiam laicorum majoribus in testimonium intronisationis, cum processionibus ad sanctum locum acceditur, litanis canendæ incœptantur, missisque operariis scrinium sacri corporis effodi jubetur.

CAP. XXI. *Miraculum factum dum sacrosanctum corpus a terra elevaretur.*

Cum vero sanctissimi Patris Bertini membra per manus pontificum atque abbatum extraherentur, et, ut decebat, venerentur, aqua vinoque rorata piarentur, astabat seorsum quidam clericus, Berwoldus nomine, unius oculi lumine orbatus, qui jampridem eosque utrosque oculos perspicuitate pares habebat, sed nescio cujus mali causa antehac quamdam venam secundam contiguam oculo, ut medicaretur, sibi incidi fecerat, unde omne lumen ejusdem oculi amiserat; sed id præter paucos et domesticos suos ruboris causa pene cunctis celaverat. Hic sancti Bertini patrociniū, ut a Domino sibi reddi lumen amissum obtineret, intimis precibus deposcebat atque quolibet sanctorum membrorum quæ iuibi

hactenus eodem loco existit, et in eo missa prima quotidie celebratur. Cardinalis ara dicitur *principalis* infra.

(57) Apogæum, fornix subterraneus, crypta.

attractabantur tangi sibi oculum multopere anhelabat; sed appropinquare minime sibi permitti metuebat. At fratribus tantæ rei sollicitè psallendo intendentibus jam dictus clericus oculi unius carens lumine, cum sanctis artibus, ut jam dictum est, vereretur accedere, quemdam fratrem aliquod sacerorum membrorum summotenus digitis suis obsecrat attingere, suoque cæcato oculo eisdem digitis signamen imprimere. Quo facto, mox ille lumine ditatur diutius exspectato. Et sane quod Dominus ad laudem sui nominis et ad sancti meritum propagandum fieri concessit, in se ipse stulto pudore reticere voluit, sed forte tunc cuidam Arnolde sibi familiariter adhærenti mussando inthlit, bono omne suo se illuc admissum, eo quod præsentis sancti tactu diu amissum receperit visum, eundem omnino obtestans ut hoc taceret, nulli unquam aperiret. Verum alter nequaquam tantæ ejus insensibilitati acquievit, sed circumstantibus mox detexit. Quod quidam fratrum vere contigisse comperiens, extenta manu cunctis silentium indicens, eundem unius oculi visu diu damnatum, tunc vero meritis sancti exspectato luminis dono clamitat reparatum.

CAP. XXII. *Secundum miraculum eodem die patratum.*

Quædam mulier cum filio brachia cruraque constricto S. Bertinum pro illius salute rogatura foris extra templum perstabat in atrio; quæ etiam antehac cum eodem puerum duodennem Coloniam ad S. Heriberti cæterorumque sanctorum inibi quiescentium suffragia cogitaret devehendum, quatenus eorum meritis obtinere forsitan mereretur officia membrorum. Ad hæc idem, quanquam puer, inquit se per visum jam ter admonitum ne quoquam deportaretur, nisi prius ad S. Bertinum latus ejusdem merita experiretur. Cumque illuc etiam per visum ventum esset et oratum, item idem quatuor columnas candidissimas vidisse se ait avolantes foras monasterium ipsumque altare concussum instar folii contremere, seseque coram eo prosternentem, nec mora inde meritis sancti sospitem surrexisse. Id ergo puero genitrici referente jamjamque fama elevandi sancti assequente, eodem cum puero multis comitata advolat, proventumque Domini interventu S. Bertini pro foribus præstolans monasterii, supplex cum filio perstabat. Cumque ipsa inter comprimentes turbas ad osculandum sancti feretrum impingeret, ac repulsa importuna repeteret, puerumque sancti feretro apponere multo conamine niteretur, Deo annuente idem puer brachia cruraque directus sospitati donatur. Quod multi cernentes, quidam astantium oppressæ matri succurrunt; quidam vero puerum comprehensum efferunt. Quo facto, tumultuantis innumeræ multitudinis clamor attollitur, Deus mirabilis in sanctis suis (*Psal. LXXVII, 36*) vulgo prædicatur; quoniam puerum quem

A paulo ante vix repentem noverant, hunc præ oculis suis incedentem prævia matre cernebant. Fratritus interim in choro ad missas psallentibus, hujus re odor illis illabitur suavissimus. Quod dum ab illis utrum verum foret adhuc quæreretur, idem puer meritis S. Bertini sanatus ingreditur, erectusque in medio illorum ducente matre coram altari secundum modulum suum Deo gratias acturus prosternitur, et dicto Evangelio domnoque archiepiscopo coram altari hynnum *Te Deum laudamus* inchoante atque multipliciter choro subsequente, multos Christo in re gesta conjubilantes, multos lacrymari præ lætitia cerneret.

CAP. XXIII. *Tertium miraculum eodem die de muliere cæca.*

B Necdum vero hymno completo et adhuc multis flentibus præ gaudio, quadam etiam mulier cæca hujus civitatis mansionaria, ideo cunctis fratribus notissima, tunc visum recepisse denuntiatur; ipsaque in conspectu omnium nuntium hujusmodi comitatur, ac puero ad laudem Dei et ad meritum S. Bertini proclandum prostrata admiscetur. Quanta vero exsultatione quantæ dignitate ea die in Domino exsultatum ac delectatum est, nullius assertio ad plenum expedire sufficit. His ita gestis, celeberrima dies illa cum inenarrabili gloria consummatur. Sequenti vero die item ad diem acceditur, atque testis gestæ rei cautio ordinem, tempus, personam ac testes continens, astante innumera populi multitudine recitatur, ac perfecta cum inventa cruce sacrosancto corpori componitur: sicque compositum summi præsulis sigillo signatur, scrinium clauditur, ferreis circulis clavisque arctatur, consuitur, vincitur, indissolubilterque connexum cum innumeræ multitudinis tripudio in Sancta sanctorum (58) cum reliquis inducitur magnificandum: ubi nunc usque veneratur et, Domino annuente, venerari et in sæcula sæculorum. Dehinc autem sacræ elevationis diem memorialem summus præsul ac domnus episcopus noster a cuncto populo hujus diocæ eos deinceps venerandum multaque devotione singulis annis indixerunt colendum. His ita neractis et dominis præsulibus et abbatibus quiddam sanctarum reliquiarum impetratis, singuli singulis donau muneribus ad sua remearunt lætius.

CAP. XXIV. *De quodam cæco, dente S. Bertini illuminato.*

Quorum unus, videlicet abbas S. Walarici (59), sanctarum reliquiarum quiddam adeptus, postquam peracto sacræ elevationis solemnio domum est reversus, quidam rusticus utrorumque orbium pupillis gravibus maculis obductis cæcatus, puero sibi dirigente gressus accessit ad eum, quidlibet medicationis postulaturus. Cui ille: Nihil, inquit, antidoti tali morbo novi salutiferum, præter cunctipotens

distinguens a Sanctis sanctorum.

(59) Is erat Waso, abbas monasterii Leuconacensis seu Walarici ad ostia Somenæ in Oceanum, infra cap. 31.

(58) Id est in sanctuarium seu locum majoris altaris. Iperius cap. 28 Mathildis cortinam dedit mira magnitudinis operisque præcipui, quæ adhuc hodie durat, et est illa qua utimur in Quadragesima sancta,

salutarisque Domini nostri Jesu Christi proventum. A haud longe post subsecuta est ut illud impleretur: Veruntamen cujusdam celebris sancti sanctissimo elevationis obsequio nuperrime nonnullis concurrentibus et ego conveni, sanctoque hujuscemodi negotio quamvis immeritus interfui, ibi quoque quanti idem sanctus fuerit meriti, diversis miraculorum magnalibus Dominus cunctis nobis declaravit. De quo etiam unius sacrorum dentium dono ditatus huc regrediens attuli tali munere gavisus, et si fidem adhibueris ejusdem meritis sancti te posse sanari, acturum tibi jubebo presentari. Ad hæc ille: Confido, inquit; isque mox in conspectu astantium afferre præcepit. Quo allato et utrisque ejus luminibus adhibito confestim revelatis oculis, clare videre cœpit, atque super hoc nomine Domini benedicto sospes hilarisque domum rediit.

CAP. XXV. De quadam muliere vinculis ferreis ligata, et ad sepulcrum sancti viri soluta.

Mulier quædam de Lotharingia, vinculis ferreis brachia utraque habens pro pœnitentia constricta, in hoc cœnobio anno Verbi incarnati millesimo centesimo vigesimo quinto, multis astantibus, precibusque sanctissimi Patris nostri Bertini a dictis vinculis solvitur.

CAP. XXVI. De quadam puella nervis contracta.

Puella quædam, Goduina nomine, membra habebat integra, sed nervis contracta. Ad sepulcrum beati viri anno gratiæ millesimo centesimo, vigesimo sexto sunt ei crura erecta.

CAP. XXVII. De abbate Lobiensi.

Quidam abbas Lobiensis, nomine Leonius, postea in regimen hujus Sithiensis cœnobii postulatus et assumptus, in parochia S. Bertini in territorio Furnensi quamdam ecclesiam anno gratiæ millesimo centesimo trigesimo quinto sine assensu capituli ejusdem sancti construxit: quam ita ventus vehemens meritis sancti jam dicti concussit, ac de terra evolare fecit, ut nec junctura lignorum alteri remaneret.

CAP. XXVIII. De quadam abbate de Claromarisco.

Anno assumptæ humanitatis Christi millesimo centesimo septuagesimo primo, tempore bonæ memoriæ domni Godescalci hujus loci abbatis, res accidit celebri et illustri digna memoria, et omnibus Sithiensium possessionum pervasoribus terribilis et formidanda. David enim non multo postquam consecratus est abbas in ecclesia de Claromarisco, levato calcaneo contra ecclesiam S. Bertini, conductus aquarum et fossata per mediam terram prædictæ ecclesiæ in villa de Arkas molitus est facere. Quæ villa ab antiquis temporibus absque omni calumniæ inquietatione ejusdem ecclesiæ propria et libera fuisse dignoscitur. Nec hac præsumptione contentus, insuper ecclesiam S. Bertini ingressus, quod præsumptuose incooperat, effectui se daturum secundum voluntatem suam, licet contradicentibus monachis, superbe et arroganter comminatus est. Verum tantæ arrogantæ et præsumptionis impatiens ultio divina

haud longe post subsecuta est ut illud impleretur:

Desine grande loqui, frangit Deus omnia superbum.

Nam sequenti die prædictum opus aggressus, operarios suos pro libito suo de conductu faciendo docturus, in eodem loco equo suo sub eo calcitrante humi prostratus est; ibique contracto crure, qui sanctus equi transvectione advenerat famulorum manibus domum in lectica deportatus est, ab invasione terræ nostræ deinceps desistens, et terribile et formidandum in vasoribus terræ sanctorum (ut dictum est) exemplum reliquens.

CAP. XXIX. De quodam homine festum sancti non colente.

In burgo S. Audomari, anno Verbi incarnati millesimo ducentesimo quarto decimo, homo quidam, Michael nomine, professione tonsor, in die depositionis B. Patris nostri Bertini, cum a nonnullis vicinis suis objurgaretur quod festum sancti non observaret, nec ideo minus operabatur; sed sanctum verbis convicians et in contumelias prorumpens, a dæmonio correptus per longum tempus in vase ligneo quo pasta pistari solet, suibus ligatus jacuit. Quem tamen aliquanta sanitate per Dei misericordiam et sancti patrocinium recepta, melioratum in Ecclesia nostra ante sanctum altare in choro vidimus, astante domno abbate Joanne tertio et monachis quampluribus, Dei exorantem humiliter et devote clementiam et sanctorum suffragia implorantem.

CAP. XXX. De quodam sacerdote S. Bertinum et omnia ad eum pertinentia maledicente.

Cum presbytero de Remynghem, anno Domini millesimo ducentesimo nono decimo, non licuerit comedere in refectorio in depositione B. Bertini, iratus in burgo comedit. Qui cum domum rediret, cum canonicis Watinensibus in navi sanctum Dei Bertinum cœpit maledicere, et excommunicare et omnia quæ ad eum pertinent. Quem gladius Dei, vindictam sumens ab eo, fere medium secuit, cum in amne nescius a quo præcipitatus fuisset submersus, nisi canonici extraxissent eum. Quod quia blasphemus ore et corde maligno iteravit, iterato factum est.

D Item de alio sacerdote sanctum Dei blasphemante.

Eodem anno, Joannes presbyter de Rubroch cum talis ludens ad aleas nescio seu ad scacos, dum perdidit, sanctum Dei Bertinum maledicere cœpit et omnia quæ ad eum pertinebant; et cum impropriū ejus quamplurimā blasphemiarum verba protulisset, ac si ventus validus veniret, sonitum audivit, et alapam magnam in maxilla recipiens super scacarium vel alearum tabulam recidit, et per triduum mansit incubatus, neque audiens, neque videns.

CAP. XXXI. Copia translationis S. Bertini.

• PETRUS Dei gratia Morinorum, et ASSO Dei gratia Atrebatensium episcopi, universis Christi fidelibus

ad quos præsentium notitia pervenerit, æternam in Christo salutem.

« Cum ad honorem Dei qui in sanctis suis creditur honorari, de corpore B. Bertini abbatis fieret translatio a scrinio in quo per centum et octoginta quinque annos jacerat, sicut ex scripto ibidem reperto perpendi potuit evidenter, inventum est sanctissimum illud corpus scrinio memorato pannis sericeis, licet vetustate vehementer attritis, diligenter involutum et ligatum, et sigillis authenticis consignatum; et cum solutum et apertum fuisset, inventa est inter ipsa sancta ossa crux argentea, in qua fuit manifeste litteris capitalibus exaratum: **SANCTUS BERTINUS ABBAS.** Deinde a perquirentibus studiosius intra pannos prædictos inventum reconditum illud scriptum, de quo supra fecimus mentionem, cujus tenor talis erat :

[« Anno Dominicæ incarnationis millesimo quinquagesimo secundo, indictione quinta, regnante Francorum rege Henrico anno vigesimo quarto, et octodecimo anno præsulatus domni Widonis Remensis Ecclesiæ archiepiscopi, anno vigesimo nono Drogonis Tervanensis Ecclesiæ episcopi, principatum Flandriæ regionis tenente inclyto marchione Balduino (Insulano scil.) anno septuagesimo, anno regiminis domni abbatis Bovonis quinto decimo, corpus beatissimi Patris Bertini, quod biennio necdum expleto sub capitaneo S. Martini altari fuerat repertum, levatum est sexto Nonas Maii ab iisdem dominiis episcopis de plumbeo scrinio ab eo loco, ubi olim a sancto Folquino translatum et reconditum fuit. Hæc autem inventionis, imo levationis hujus fuit causa : Monasterium incendio dissipatum minabatur ruinam; cujus restorationi dum fieret crypta, et ejus jacerentur fundamenta, insperato apparuit tam sanctissimi corporis gleba. Jacuerat in sarcophago, quo ab Helfrido, quem ipse adhuc vivens abbatem ordinaverat, sepultus est, annis fere centum quadraginta novem; in plumbeo vero scrinio, quo (ut diximus) a S. Folquino sub altare terra reconditus est, ducentis et sex annis usque ad tempus nostrum : quo levatus præsentibus viris

boni testimonii et vitæ probabilis, videlicet Widone archiepiscopo et Drogone episcopo in præsentia domini Athletæ (60) comitissæ, uxoris prædicti marchionis, quæ in hoc officio devotissime describit Deo et sancto Bertino; præsentibus quoque abbatibus his, Bovone abbate hujus loci, Heremaro abbate cœnobii S. Remigii, Renuldo abbate S. Winnoci, Gervino abbate S. Richarii, Folberto abbate S. Bavonis, Heriberto abbate S. Judoci, Wasone abbate S. Walrici, Alfredo abbate Sancti Wlmari; canonicis vero Remensis Ecclesiæ clericis Joanne archidiacono, Theodorico, Gzelino, Balduino, et aliis quampluribus; S. Audomari Regardo, Norberto, Auberto, Odberto, Margero, Remboldo. His omnibus cum innumera multitudine est levatus et in hoc scrinio repositus per omnia benedictus. Amen.]

« Quo etiam die Dominus per ejus merita tria miracula operatus est. Igitur memoratum corpus a prædicto scrinio in aliud novum decenter transpositum translatum est a nobis, et repositum in capsam novam de auro et argento et lapidibus pretiosis ad hoc honorifice præparatam, xvii Kalendas Augusti, quarta (61) scilicet feria ante festum Mariæ Magdalene, anno gratiæ millesimo ducentesimo trigesimo septimo, regnante excellentissimo Francorum rege Ludovico filio Ludovici, et fratre ejus inclyto Roberto comitatum Atrebatensem obtinente in principio comitatus sui, præeunte ab omnibus et cooperante gratia Dei Salvatoris nostri, qui sanctorum corpora reformabit claritati sui corporis conformata. Facta est autem hæc translatio solemniter a nobis et per nos in ecclesia prædicti sancti, præsentibus quampluribus abbatibus et præpositis, cæterisque Ecclesiarum prælatis et aliis bonis viris, Jacobo tunc Ecclesiæ B. Bertini venerabili abbate præside. In cujus rei testimonium præsentibus litteras sigillis nostris fecimus roborari, anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo septimo, septimo decimo Kalendas Augusti. »

(Hic index capitulorum apponitur in vss. codd.)

(60) Lege Adhelæ filie Roberti Francorum regis, uxoris Balduini Insulani, quæ mortuo marito anno 1057, in Messinis sanctimonialium construxit cœnobium : et devote limina apostolorum visitans, a papa Alexandro secundo vidualem suscepit habitum. Sicque

reversa in monasterio suo Messinensi humillime vixit, et plena pietatis operibus obiit, ibique sepulta est. Itaperius cap. 38 parte II.

(61) Lege quinta : nam eo anno dies Dominica littera D prædita erat.